

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η επίδραση των νέων απειλών : μεταναστευτικό και ριζοσπαστικοποίηση στη Μέση Ανατολή, στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της ΕΕ»

"The effect of new threats : Migration and radicalization in the Middle East at Common Foreign and Security Policy (CFSP) and Common Security and Defence Policy (CSDP)"

Αθανάσιος Κωστόπουλος

(Α.Μ.: 7342142200007)

Επιβλέπων:

Δρ. Τριαντάφυλλος Καρατράντος

ΑΘΗΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν από το Διαδίκτυο.

Σε κάθε περίπτωση, αναληθούς ή ανακριβούς δήλωσης, υπόκειμαι στις συνέπειες που προβλέπονται στον Κανονισμό Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος καθώς και στις διατάξεις που προβλέπει η Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ο ΔΗΛΩΝ

Κωστόπουλος Αθανάσιος

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
Θεωρητική προσέγγιση των φαινομένων υπό εξέταση: ριζοσπαστικοποίηση και μετανάστευση από την Μ. Ανατολή, από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003 στην Στρατηγική Πυξίδα του 2022.....	7
A1. Οι νέες συνθήκες ασφάλειας στην μετά-ψυχροπολεμική εποχή, η έννοια του «νέου/μετα-νεωτερικού» πολέμου και των «νέων» απειλών και η «νέα» προσέγγιση της ασφάλειας.....	7
A2. Η προσέγγιση της ΕΕ στα φαινόμενα της μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης από την Μέση Ανατολή από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (2003) στην Στρατηγική Πυξίδα (2022).....	12
A2.1. Οι σχέσεις της ΕΕ με την Μ. Ανατολή από την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία του 1995, στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003 και στις εξελίξεις μετά την Συνθήκη της Λισαβόνας (2007).....	12
A2.2. Η Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική Ασφαλείας της ΕΕ (2016).....	15
A2.3. Από την Παγκόσμια Στρατηγική του 2016 στην εφαρμογή της Στρατηγικής Πυξίδας (2022).....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	21
Στρατηγική Αυτονομία και Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας της ΕΕ: μία στρατηγική επιλογή με στόχο την ανθεκτικότητα, την προάσπιση των ευρωπαϊκών προτύπων στην εξωτερική πολιτική και την Στρατηγική Ανεξαρτησία της ΕΕ.....	21
B1. Η Κανονιστική Ισχύς της ΕΕ σε συνάρτηση με την επιδιωκόμενη Στρατηγική της Αυτονομία και Ανεξαρτησία.....	21
B2. Οι διεθνείς και εσωτερικές προκλήσεις για την επίτευξη της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	30
Κριτική Προσέγγιση της ενωσιακής πολιτικής ως προς την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης και των μεταναστευτικών ροών από την Μέση Ανατολή. Είναι ζητήματα Υψηλής Πολιτικής ή ασφαλειοποίησης στο πλαίσιο της Στρατηγικής Ασφαλείας της ΕΕ;.....	30
Γ1. Οι έννοιες της «ασφαλειοποίησης» (“securitization”) και της «πλαίσιασης της απειλής» (“framing”) και η σύνδεση μεταξύ του μεταναστευτικού ζητήματος στην Ευρώπη με τον σεβασμό των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	30
Γ2. Η Ευρωπαϊκή αντιμετώπιση της μεταναστευτικής/προσφυγικής κρίσης του 2015 και της εντεινόμενης ριζοσπαστικοποίησης.....	33
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	38
Βιβλιογραφία.....	41

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία αναλύεται η επίδραση των «νέων» απειλών από την περιοχή της Μ. Ανατολής στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της μη-ρυθμισμένης μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης/τρομοκρατίας, με έμφαση στα μέτρα που λήφθηκαν σε υπερεθνικό-ενωσιακό επίπεδο και σε επίπεδο κρατών-μελών για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης του 2015 και της ταυτόχρονα εντεινόμενης τρομοκρατικής δραστηριότητας των ισλαμικών εξτρεμιστικών πυρήνων στην Ευρώπη. Ο τρόπος ανάλυσης που ακολουθείται προσεγγίζει ολιστικά το αποτύπωμα των παραπάνω φαινομένων, τόσο στον ορισμό τους στο επίπεδο του Διεθνούς Δικαίου, όσο κυρίως στο επίπεδο των τριών τελευταίων στρατηγικών κειμένων της ΕΕ, τα οποία τα διαχωρίζουν επί των *suis generis* αιτιών τους, ενώ συνεχίζεται με την εννοιολόγηση και την λειτουργικοποίηση του όρου της στρατηγικής αυτονομίας/ανεξαρτησίας, η οποία επιδιώκεται σε διακηρυκτικό επίπεδο από την ΕΕ και με το κατά πόσο αυτή επιτυγχάνεται μέσα από την μελέτη περίπτωσης των παραπάνω αναφερόμενων απειλών, με χρονική κλίμακα τα τελευταία δέκα έτη. Τέλος, το τρέχον πρόβλημα καταλήγει σε μία κριτική προσέγγιση της πολιτικής που ακολουθήθηκε για την αντιμετώπιση των υπό μελέτη «νέων» απειλών, καταλήγοντας στο κατά πόσο εφαρμόστηκαν πρακτικές ασφαλειοποίησης από τα όργανα της ΕΕ και τα συμβαλλόμενα σε αυτήν κράτη κατά την περίοδο της κρίσης του 2015 και έπειτα, έχοντας αποκρυσταλλώσει προηγουμένως την έννοια της ασφαλειοποίησης υπό το πρίσμα των θεωρητικών εργαλείων της Σχολής της Κοπεγχάγης.

Λέξεις-κλειδιά:

ριζοσπαστικοποίηση, τρομοκρατία, μετανάστευση, στρατηγικά κείμενα της ΕΕ, στρατηγική αυτονομία, ασφαλειοποίηση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανάπτυξη του ριζοσπαστικού ισλαμισμού στην Ευρώπη αποτελεί σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, των μέσων της δεκαετίας του 1980, με το πρώτο μαζικό κύμα αφίξεων Αλγερινών μεταναστών στην Γαλλία, η οποία συνέπεσε με την ανάπτυξη του Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας στην Αλγερία, το οποίο μετά την αποτυχία της πολιτικής του δραστηριοποίησης στην Γαλλία, μέσω της αραβικής διασποράς, έστρεψε την προσοχή του στην σαλαφιστική διδασκαλία, η οποία πρέσβευε την πλήρη απόρριψη και αποσύνδεση από τις αξίες της (δυτικής) γαλλικής κοινωνίας (Stemmann, 2006, 6). Ειδικότερα, ο σαλαφισμός εννοιολογικά ανάγεται στην αραβική λέξη *salaf*, η οποία υποδηλώνει «την προηγούμενη πίστη της πρώτης γενιάς μουσουλμάνων, οι οποίοι διδάχθηκαν απευθείας από τον Προφήτη Μωάμεθ» και θέτει ως στόχο «την απάλειψη των στοιχείων που προστέθηκαν κατά τους αιώνες άσκησης της πίστης, θεωρώντας πως αυτά, απομακρύνουν τους πιστούς από το μονοπάτι του Θεού» (Stemmann, 2006, 1). Σε αυτό το πλαίσιο, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, το μαχητικό (σαλαφιστικό) Ισλάμ μέσα από της αλγερινής προέλευσης Ένοπλης Ισλαμικής ομάδας, υπό τον Khaled Kelkal, η οποία απέκτησε επαφές με την Al-Qaeda, εισχωρώντας στην παγκόσμια τζιχάντ, επεκτάθηκε πέραν της Γαλλίας, στην Γερμανία, στο Βέλγιο, στην Ιταλία και στην Ελβετία, εκμεταλλευόμενη τις νέες γενιές μουσουλμάνων μεταναστών, οι οποίοι στερούνταν το αίσθημα του ανήκειν στις κοινωνίες όπου διαβιούσαν και επιθυμούσαν να «νομιμοποιήσουν» την, συχνά, παραβατική συμπεριφορά τους με θρησκευτικά κίνητρα (Stemmann, 2006, 1–7). Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, επιδείνωσαν την παραπάνω πραγματικότητα, παρακινώντας την ΕΕ στην ανάληψη ενός νέου ρόλο στον τομέα της ασφάλειας, ο οποίος θα βοηθούσε τα κράτη-μέλη να αντιμετωπίσουν αυτές τις «νέες» απειλές, οι οποίες, όπως κατέδειξαν οι βομβιστικές επιθέσεις του Λονδίνου δεν προέρχονταν μόνο έξωθεν, λ.χ. από την Al-Qaeda, αλλά κυρίως έσωθεν, από τις τάσεις ριζοσπαστικοποίησης στις ευρωπαϊκές κοινωνίες (Strazzari & Stambøl, 2015, 2–3).

Σε σχέση με την παραπάνω πραγματικότητα, η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την ανάδειξη του *ερευνητικού προβλήματος* της εδραίωσης ενός περιβάλλοντος παραγωγής νέων απειλών στην Ανατολική και Κεντρική Μεσόγειο μέσω της θρησκευτικής ριζοσπαστικοποίησης και των ανεξέλεγκτων μεταναστευτικών ροών από την Μ. Ανατολή, κυρίως μετά την Προσφυγική Κρίση του 2015, η οποία οδήγησε την Ευρώπη στην αναζήτηση νέων τρόπων αντιμετώπισης των «νέων» απειλών, οι οποίες φάνηκε να συνδέονται στα δύο παραπάνω φαινόμενα. Για αυτόν τον σκοπό, το *κύριο ερευνητικό ερώτημα* που τίθεται είναι το «πώς η

πολιτική της ΕΕ μέσω της Στρατηγικής Πυξίδας δύναται να προσφέρει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αντιμετώπισης των νέων απειλών της ριζοσπαστικοποίησης, μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών από την περιοχή της Μ. Ανατολής και να οδηγήσει στην στρατηγική αυτονομία της Ένωσης», το οποίο πλαισιώνεται από την *ερευνητική υπόθεση* πως «η πολιτική της ΕΕ μέσω των εξεταζόμενων στρατηγικών κειμένων στοχεύει στην επίτευξη της στρατηγικής αυτονομίας και στην αντιμετώπιση των εξεταζόμενων νέων απειλών υπό το πρίσμα του σεβασμού των υφιστάμενων ευρωπαϊκών αξιών και του Ευρωατλαντικού Συστήματος Ασφαλείας». Για την τεκμηρίωση των παραπάνω, η παρούσα εργασία είναι χωρισμένη σε τρία κεφάλαια, τα οποία ξεκινούν με την θεωρητική προσέγγιση των φαινομένων υπό εξέταση: ριζοσπαστικοποίηση και (μη ρυθμισμένη) μετανάστευση από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003 μέχρι την πιο πρόσφατη Ευρωπαϊκή Πυξίδα, ενώ συνεχίζει με την ανάλυση της έννοιας της στρατηγικής αυτονομίας ως αναπόσπαστου στοιχείου του σχεδιασμού της ΚΕΠΠΑ και καταλήγει στο τελευταίο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί μία κριτική προσέγγιση της ενωσιακής πολιτικής στην αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης και των μεταναστευτικών ροών από την Μ. Ανατολή, θέτοντας ως επιμέρους ερώτημα το κατά πόσο αυτά τα φαινόμενα χρήζουν πολιτικής ή ασφαλειοποιητικής διαχείρισης από την ΕΕ και τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Θεωρητική προσέγγιση των φαινομένων υπό εξέταση: ριζοσπαστικοποίηση και μετανάστευση από την Μ. Ανατολή, από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003 στην Στρατηγική Πυξίδα του 2022

A1. Οι νέες συνθήκες ασφάλειας στην μετά-ψυχροπολεμική εποχή, η έννοια του «νέου/μετα-νεωτερικού» πολέμου και των «νέων» απειλών και η «νέα» προσέγγιση της ασφάλειας

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την ανατροπή του ενός πόλου παγκόσμιας εξουσίας, της Σοβιετικής Ένωσης, ο παραδοσιακός ορισμός του πολέμου μεταξύ δύο αντιπάλων τακτικών στρατών (inter-state war) έχασε την πρωτοκαθεδρία του στην ανάλυση των θεμάτων άμυνας και ασφάλειας, καθώς στον μετα-διπολικό κόσμο πρωτοστάτησαν διαφορετικές μορφές συγκρούσεων, οι ενδοκρατικές συγκρούσεις (intra-state war), απόρροια της μερικής αποσάθρωσης της κρατικής κυριαρχίας (erosion) προς χάριν του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης (Ντόκος & Τσάκωνας, 2019, 17–18). Σε αυτό το νέο διεθνές περιβάλλον πρωταγωνιστικό ρόλο στις συγκρούσεις διαδραματίζουν οι μη-κρατικοί δρώντες, όπως είναι οι τρομοκρατικές οργανώσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο, η νεωτερική μορφή του πολέμου, την οποία υποστήριζαν οι εθνικές γραφειοκρατίες από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης και της μαζικοποίησης του πολιτικού φιλελευθερισμού του 19ου αιώνα, έδωσε την θέση της στον «νέο» ή «μετα-βεσφαλικό» πόλεμο, ο οποίος σύμφωνα με την Kaldor και τον Duffield, όπως παρατίθενται, αντίστοιχα, στον Sheeman (313–317, 2013), αφενός εμφανίστηκε παράλληλα με την άνοδο της παγκοσμιοποίησης στα μέσα της δεκαετίας του 1980, με βασικό χαρακτηριστικό του τις ένοπλες διαμάχες μεταξύ αντίπαλων εθνοτικών και ταυτοτικών ομάδων, οι οποίες εκμεταλλευόμενες την πολιτική και οικονομική αποσύνθεση των κρατικών δομών προσπαθούν να επιβάλλουν με άκριτη βία την εκάστοτε δική τους ερμηνεία της εθνικής (ή θρησκευτικής) ταυτότητας και αφετέρου αμφισβήτησε το διεθνές διακρατικό σύστημα, καθώς η υπαγωγή των συγκρούσεων σε υποκρατικούς δρώντες στο εσωτερικό, όπως οι τρομοκρατικές οργανώσεις, οι πολιτοφυλακές ή οι μισθοφορικές ομάδες οδήγησαν στην ευθεία αμφισβήτηση του μονοπωλίου της βίας του βεσφαλιανού κράτους, το οποίο απώλεσε την πρωτοβουλία της κήρυξης πολέμου στο εξωτερικό και της διατήρησης της κυριαρχίας του με νόμιμη βία, στο εσωτερικό.

Σε αυτό το πλαίσιο, λογική απόρροια των δομικών αλλαγών που έφερε το νέο πολυπολικό διεθνές σύστημα υπήρξε η ποιοτική μετατόπιση της έννοιας της ασφάλειας από τον «παραδοσιακό ορισμό» της στρατιωτικής απειλής από ένα τρίτο κράτος, σε ευρύτερα σχήματα πρόσληψης του όρου, τα οποία περιέλαβαν θέματα από την ατζέντα της «χαμηλής» έως τότε πολιτικής, όπως η ασφάλεια του ίδιου του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε η λεγόμενη «διεύρυνση» (widening) του όρου που συμπεριέλαβε νέες απειλές, όπως ο παράγοντας της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και του εκτοπισμού πληθυσμών παρατύπως προς την Δύση, όσο και η «εμβάθυνση» (deepening), που έφερε στο προσκήνιο την προστασία των δικαιωμάτων του ίδιου του ατόμου (Ντόκος & Τσάκωνας, 2019, 21–22). Υπό άλλους όρους, το «υποκείμενο αναφοράς» (referent object) της ασφάλειας μετατοπίστηκε στον άνθρωπο και την κοινωνία, με την ασφάλεια των ατόμων να αποτελεί την μήτρα δημιουργίας νέων σημείων τρωτότητας στις δυτικές κοινωνίες (Ντόκος & Τσάκωνας, 2019, 23–26). Ειδικότερα, η έννοια της «ανθρώπινης ασφάλειας» εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1994, στην Έκθεση του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη (UNDP)¹, η οποία προσέδωσε στην παραπάνω έννοια χαρακτηριστικά οικουμενικότητας και αλληλεξάρτησης, διακρίνοντάς την σε επτά κατηγορίες: οικονομική, επισιτιστική, υγειονομική, περιβαλλοντική, προσωπική, κοινωνική και πολιτική ασφάλεια, με κύριο άξονα αναφοράς της «την διατήρηση των απαραίτητων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων των ατόμων, σε συνθήκες σεβασμού των βασικών τους δικαιωμάτων, ανεξαρτήτως του νομικού τους δεσμού με κάποιο κράτος και δια μέσου της έκφρασής τους και της συμμετοχής τους στις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, όπως οι Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις και άλλες πλατφόρμες υποστήριξης της κοινής γνώμης» (de Castro Sánchez, 2017, 238).

Από την άλλη πλευρά, φυσικό απότοκο της μεταβολής του ορισμού της «νέας» ασφάλειας αποτέλεσε η εμφάνιση της έννοιας της «υβριδικής/ασύμμετρης απειλής» (hybrid/asymmetric threat). Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ορισμό του NATO «η υβριδική απειλή συνίσταται στην εμπλοκή τόσο κρατικών όσο και μη κρατικών δρώντων, λ.χ. εξτρεμιστικών οργανώσεων, και δεν περιορίζεται σε μία προκαθορισμένη τακτική αρένα σύγκρουσης, αλλά στοχεύει στην συνολική υπονόμηση της κοινωνικής και οικονομικής σταθερότητας του αντιπάλου, χρησιμοποιώντας πολιτιστικά, πολιτικά, επικοινωνιακά, ακόμη και τον ανθρώπινο παράγοντα ως μέσα» (Richterová, 2015, 5–6). Παρόμοιο ορισμό παραθέτει και η διπλωματική υπηρεσία

---

¹ United Nations Development Programme (UNDP), 1994. HUMAN DEVELOPMENT REPORT, Διαθέσιμο: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf

(European External Action Service)² της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΕΕ) η οποία αναγνωρίζει τον πολιτικό σκοπό της παραπληροφόρησης σε έναν υβριδικό πόλεμο, που δεν είναι άλλος από την παρακώλυση της γρήγορης και αποτελεσματικής λήψης αποφάσεων από τον αντίπαλο με αποτέλεσμα την εσωτερική του υπονόμευση.

Ειδικότερα, στην περίπτωση της απειλής της τρομοκρατίας, η έλλειψη γενικά αποδεκτού ορισμού, λόγω της μη-κοινά αποδεκτής πολιτικής νομιμοποίησης των πράξεων της, οι οποίες συχνά ερείδονται στην χρήση βίας κατά αμάχων και στην πρόκληση ενός διάχυτου αισθήματος τρόμου σε μια κοινωνία, έχει οδηγήσει στην εννοιολογική προσέγγιση του φαινομένου ως «μιας τακτικής που βασίζεται πρώτα και κύρια στην βία, ως ενός ανορθόδοξου πολεμικού μέσου για την επίτευξη πολιτικής αλλαγής, την οποία αιτιολογούν οι εκάστοτε λόγοι πολιτικής και κοινωνικής δικαιοσύνης, τους οποίους επικαλείται η εκάστοτε τρομοκρατική ομάδα» (Kiras, 2013, 504–506). Οι παραπάνω λόγοι μπορεί να διαφέρουν ανάμεσα στις διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη, όμως στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, αφενός η δριμεία αντίθεση της παγκόσμιας φιλελεύθερης τάξης με τις τοπικές ταυτότητες, οι φορείς των οποίων νιώθουν ότι απειλούνται και αφετέρου οι οξείες οικονομικές ανισότητες μεταξύ Βορρά (πλουσίων) και Νότου (φτωχών) στην πολύ ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά αγαθών και υπηρεσιών, που οδηγεί σε μειωμένες ευκαιρίες και στην μετανάστευση, ιδιαίτερα στον ισλαμικό κόσμο, έχουν ως αποτέλεσμα την ένοπλη κινητοποίηση των «καταπιεσμένων» ή «περιθωριακών» της παγκοσμιοποίησης (Kiras, 510–512).

Παρόλα αυτά στην περίπτωση της ισλαμικής ριζοσπαστικοποίησης, η κινητήριος δύναμη πίσω από την διεξαγωγή του θρησκευτικού πολέμου, της τζιχάντ, είναι οι μεταφυσικές και πνευματικές παρακινήσεις σχετικά με την ευδαιμονία στην μεταθανάτια ζωή, όσων επιφέρουν τον θάνατο στις δυνάμεις που χαρακτηρίζονται από ιστορικούς ηγέτες του μαχητικού Ισλάμ, όπως ο Οσάμα Μπιν Λάντεν, ως «καταπιεστές των μουσουλμάνων» ή «αποστάτες κοσμικοί ηγέτες», όπως ο οίκος των Σαούντ, στην Σαουδική Αραβία, χωρίς ωστόσο να αποκλείονται και εδώ οι πολιτικές επιδιώξεις με απώτερο στόχο την εφαρμογή του αυστηρού ισλαμικού νόμου της Σαρία και την αποκατάσταση την «αγνής και παραδοσιακής/αρχέγονης» μορφής της κοινωνίας υπό την οπτική των φονταμενταλιστών (Kiras, 512–513).

---

² European External Action Service–EEAS Press Team, 2018. A Europe that Protects: Countering Hybrid Threats, Διαθέσιμο:

https://eeas.europa.eu/topics/security-defence-crisis-response/46393/europe-protects-countering-hybrid-threats_en

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ορισμός της ριζοσπαστικοποίησης που παραθέτει το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime) σύμφωνα με το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης A/HRC/33/29, παράγραφος 19³ αφορά «την διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο υιοθετεί μια εντεινόμενη εξτρεμιστική σφαίρα ιδεών και αξιών, η οποία οδηγεί αλλά δεν καθορίζεται από την θέλησή του να υποστηρίξει, να εγκρίνει και να εκτελέσει πράξεις βίας προς χάριν πολιτικών, ιδεολογικών, θρησκευτικών και άλλων σκοπών», διαδικασία που το καθιστά πιο ευάλωτο στην στρατολόγηση από τρομοκρατικούς πυρήνες. Η παραπάνω πραγματικότητα έχει υποδαυλιστεί σε μεγάλο βαθμό από την τεχνολογική διασπορά που συνόδεψε το παγκοσμιοποιητικό ρεύμα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και εξής, με την επανάσταση στον τομέα της πληροφορικής, με την ανάπτυξη του Παγκόσμιου Ιστού, ο οποίος διευκόλυνε την δυνατότητα στον προσηλυτισμό, στον συντονισμό των επιθέσεων και στην κινητικότητα των εκτελεστών τους (Kiras, 514).

Ειδικότερα, η ευρεία χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του ίντερνετ έχει απλοποιήσει τις διαδικασίες δημιουργίας προπαγανδιστικών κειμένων, οπτικοακουστικού υλικού και ιστοσελίδων οι οποίες αφαιρούν από τις κυβερνήσεις την δυνατότητα ελέγχου της πληροφορίας και δύνανται να απευθυνθούν σε ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού που είναι πρόθυμα να στηρίζουν εξτρεμιστικές ενέργειες, ενώ παράλληλα διευκολύνουν την προβολή των ηγετικών ομάδων, σε περίπτωση θανάτωσης ή φυλάκισης, βοηθώντας στον καλύτερο συντονισμό και στην ανάπτυξη αυτών των ομάδων, ακόμη και σε περιπτώσεις επιθέσεων κατά των υποδομών τους από κράτη, όπως στην περίπτωση της Αλ Κάιντα στην περίοδο των αμερικανικών πληγμάτων στο Αφγανιστάν στα τέλη του 2001 (Kiras, 517). Τέλος, αναφορικά με την κινητικότητα των εξτρεμιστών, οι συνθήκες έντονης αλληλεξάρτησης, ο όγκος των καθημερινών διασυνοριακών συναλλαγών και η αύξηση των αερομεταφορών, για την διευκόλυνση των οποίων έχουν υπάρξει πρωτοβουλίες όπως η Ζώνη Σένγκεν στην ΕΕ για την ταχύτερη διεκπεραίωση των συναλλαγών μεταξύ των κρατών-μελών, χαλάρωσαν τους τελωνειακούς ελέγχους, καθιστώντας τα σύνορα πιο τρωτά, όπως έγινε έκδηλο με τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου στο έδαφος των Ηνωμένων Πολιτειών (Kiras, 518–219).

Παρόλα αυτά, τα εγγενή πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα των χωρών της Μέσης Ανατολής, οι οποίες αποτελούν τον κύριο τόπο προέλευσης της θρησκευτικά υποκινούμενης τρομοκρατίας στην Δύση και πιο συγκεκριμένα στα κράτη-μέλη της ΕΕ δεν θα πρέπει να

---

³ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter-Terrorism Module 2 Key Issues: Radicalization & Violent Extremism. UNODC. Retrieved November 20, 2023, from <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-2/key-issues/radicalization-violent-extremism.html>

εντοπιστούν δίνοντας έμφαση μόνο στα γεγονότα Υψηλής Πολιτικής των τελευταίων δεκαετιών, όπως οι διαδικασίες της αραβοϊσραηλινής συμφιλίωσης με τις Συμφωνίες του Όσλο από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η αναθεωρητική περιφερειακή πολιτική του Ιράν και πιο πρόσφατα η Αραβική Άνοιξη του 2011 με την διαφαινόμενη στα αμέσως επόμενα χρόνια αποτυχία των νέων ελίτ να βρουν έναν κοινό τόπο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και την προώθηση της οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των κοινωνιών τους, με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Λιβύη, το Ιράκ, την Υεμένη, το Σουδάν και την Συρία (Cordesman, 2020, 2–3). Ειδικότερα, οι πραγματικές συνθήκες ριζοσπαστικοποίησης των μουσουλμανικών πληθυσμών της περιοχής, θα πρέπει να αναζητηθούν πέρα από το ευρύτερο πολιτικό πέπλο της υπεράσπισης της παλαιστινιακής υπόθεσης ή τον σιτικό ισλαμισμό που πρεσβεύει ως αντιιμπεριαλιστική και αντισιωνιστική πολιτική η Τεχεράνη, στις δημογραφικές πιέσεις τις οποίες δέχονται οι σαθρές δομές των αποτυχημένων κρατών (failed states) της περιοχής, τα οποία δεν μπορούν να προσφέρουν ισότιμες ευκαιρίες εργασίας και ένα επίπεδο διαβίωσης χωρίς παραβιάσεις των θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τον φόβο της ένοπλης σύρραξης, στους περίπου 600 εκατομμύρια κατοίκους της ευρύτερης περιοχής (από τα 113 εκατομμύρια του 1950), γεγονός που οδηγεί στην δημιουργία των ογκωδών μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων προς την Δύση (Cordesman, 2020, 3-4). Αναφορικά με τους τελευταίους όρους, το τμήμα Οικονομικών και Κοινωνικών υποθέσεων των Ηνωμένων Εθνών, ορίζει αφενός ως μετανάστη (παρά την έλλειψη επίσημου ορισμού) : «κάποιον ο οποίος αλλάζει την χώρα μόνιμης κατοικίας του ανεξαρτήτως νομικών ή άλλων λόγων μετανάστευσης, διακρίνοντας σε προσωρινή μετανάστευση περισσότερη των τριών μηνών και λιγότερο των δώδεκα μηνών και σε μόνιμη μετανάστευση, με διάρκεια μεγαλύτερη του ενός έτους» και αφετέρου η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ ως πρόσφυγες «τα άτομα τα οποία βρίσκονται εκτός της χώρας προέλευσής τους υπό τον φόβο της δίωξης, της ένοπλης σύρραξης, της γενικευμένης βίας ή άλλων περιστάσεων που διαταράσσουν την δημόσια τάξη και ως εκ τούτου χρήζουν διεθνούς προστασίας σύμφωνα με τους όρους της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, των περιφερειακών οργάνων προστασίας και του καταστατικού της Ύπατης Αρμοστείας για τους πρόσφυγες»⁴.

---

⁴ UN for Refugees and Migrants. (n.d.). Definitions | Refugees and Migrants. Refugees and Migrants. <https://refugeesmigrants.un.org/definitions>

A2. Η προσέγγιση της ΕΕ στα φαινόμενα της μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης από την Μέση Ανατολή από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (2003) στην Στρατηγική Πυξίδα (2022)

A2.1. Οι σχέσεις της ΕΕ με την Μ. Ανατολή από την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία του 1995, στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003 και στις εξελίξεις μετά την Συνθήκη της Λισαβόνας (2007)

Η διακήρυξη του Saint-Malo στις 4 Δεκεμβρίου του 1998 η οποία υπεγράφη από τον Βρετανό πρωθυπουργό Τ. Blair και τον Γάλλο Πρόεδρο J. Chirac, υπογράμμισε την αποφασιστικότητα των κρατών-μελών της ΕΕ, η τελευταία «να αποκτήσει σημαίνοντα ρόλο στο παγκόσμιο σύστημα», μέσα από την ανάπτυξη της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (Howorth et al., 2009, 15). Πιο συγκεκριμένα, η θέληση αυτή των κρατών-μελών εκφράστηκε πέντε έτη αργότερα με επίσημο τρόπο, μέσα από την έκδοση της «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας» από το Συμβούλιο της ΕΕ και τον τότε Ύπατο Εκπρόσωπο για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφαλείας J. Solana, η οποία έθεσε για πρώτη φορά ως στρατηγικό στόχο της Ένωσης την αντιμετώπιση των «νέων απειλών» της τρομοκρατίας, των περιφερειακών συρράξεων, του οργανωμένου εγκλήματος και της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής, αναγνωρίζοντας τον διεθνή ρόλο της ΕΕ, χωρίς ωστόσο να ξεφεύγει από το άμεσο περιφερειακό της περιβάλλον και αγνοώντας τις δομικές αλλαγές του διεθνούς συστήματος των αρχών του 21ου αιώνα, οι οποίες γίνονταν κυρίως αισθητές μέσα από μία ανερχόμενη πολυπολική τάξη των μεγάλων αναπτυσσόμενων δυνάμεων των BRICS (Brazil, Russia, India, China, South Africa), περιορίζοντας την Κοινή Εξωτερική Πολιτική στις πολυμερείς διεθνείς συμπράξεις (Howorth et al., 2009, 15–16). Έτσι, η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας, μετά την έκδοση του πρώτου επίσημου στρατηγικού της κειμένου παρέμεινε προσηλωμένη στις επιταγές της «κανονιστικής ισχύος» της ΕΕ, οι οποίες επιτάσσουν τον σεβασμό του διεθνούς νομικού status, την προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της ανθρώπινης ασφάλειας, τον πολυμερισμό και την διπλωματία ως το μόνο μέσο διαπραγμάτευσης, χωρίς να κατορθώσει να ξεπεράσει τις πρακτικές δυσκολίες της Κοινής Αμυντικής Πολιτικής, ιδιαίτερα στον τομέα της κινητοποίησης των στρατιωτικών της δυνάμεων, ως το επόμενο στάδιο των προβλέψεων των νομικών της κειμένων, πραγματικότητα η οποία πλήττει την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της ΕΕ ως διεθνούς δρώντα, σε συνδυασμό με την δυσκολία επίτευξης σύγκλισης των διαφορετικών απόψεων για την εξωτερική πολιτική, των

ισχυρότερων κρατών-μελών (Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο πριν το Brexit) (Howorth et al., 2009, 17–18).

Αναφορικά με την περιοχή της Μέσης Ανατολής, το 1995 η ΕΕ εισήγαγε το εργαλείο της Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας (Euro-Mediterranean Partnership), γνωστό και ως Διαδικασία της Βαρκελώνης με στόχο την στενότερη οικονομική συνεργασία και την σταθεροποίηση της περιοχής, πάνω σε τρεις βασικούς άξονες:

- Την δημιουργία μιας «ζώνης ειρήνης και σταθερότητας» βασισμένη στην πολιτική συνδιαλλαγή με όρους ασφάλειας, με την προσθήκη από το 2005 της συνεργασίας σε ζητήματα μετανάστευσης και ενός κώδικα συνεργασίας για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας
- Την δημιουργία μιας «ζώνης ευημερίας» με την σταδιακή δημιουργία μιας ζώνης ελευθέρων συναλλαγών
- Την πολιτιστική προσέγγιση των λαών της Μεσογείου μέσω της συνεργασίας σε επίπεδο κοινωνίας των πολιτών και των πολιτιστικών ανταλλαγών,

οι οποίοι μετουσιώθηκαν σε «κεφάλαια διαπραγμάτευσης» των διμερών Συμφωνιών Σύνδεσης με το εκάστοτε μέρος και υποστηρίχθηκαν οικονομικά από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Γειτονίας και Συνεργασίας (European Neighborhood and Partnership Instrument) (Asseburg, 2009, 4). Μετά την Μεγάλη Διεύρυνση του 2004, η ΕΕ προχώρησε στην θέσπιση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (European Neighborhood Policy), με στόχο την προώθηση της μεταρρυθμιστικής της πολιτικής στην νότια γειτονιά της, υιοθετώντας όρους αιρεσιμότητας, με το να αναγάγει στα συμβαλλόμενα μέρη εξ ολοκλήρου την ευθύνη εκτέλεσης των μεταρρυθμίσεων και θέτοντας στόχους ως προϋπόθεση για την συνέχιση της χρηματοδότησης, εξυπηρετώντας έτσι τον στόχο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής του 2003 για την δημιουργία μιας «ζώνης χωρών με χρηστή διακυβέρνηση γύρω από την ΕΕ», πρακτική η οποία ενισχύθηκε το 2008 με την πρωτοβουλία της τότε γαλλικής Προεδρίας του Συμβουλίου για την εστίαση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης σε πιο πραγματιστικούς και μακροπρόθεσμους τομείς συνεργασίας αναφορικά με την πρόληψη των συνθηκών δημιουργίας απειλών ασφαλείας για τα κράτη-μέλη, στην Μ. Ανατολή και την Βόρεια Αφρική (Asseburg, 2009, 4–5).

Παρόλα αυτά, μέχρι το 2010 σημειώθηκε μικρή πρόοδος στις διεργασίες της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, κυρίως εξαιτίας της διστακτικότητας των αραβικών κρατών της Ανατολικής Μεσογείου να εμπλακούν σε μία πολυμερή διαπραγμάτευση με την συμμετοχή του Ισραήλ, η οποία πιθανώς θα οδηγούσε σε εξομάλυνση των διπλωματικών τους σχέσεων μαζί του χωρίς προηγούμενη διευθέτηση του Παλαιστινιακού Ζητήματος και των κατειλημμένων από το Τελ

Αβίβ εδαφών μετά τον Αραβο–ισραηλινό Πόλεμο του 1967 (Asseburg, 2009, 6). Για αυτό τον λόγο, προκειμένου να αμβλυνθούν οι επιπτώσεις της αραβο–ισραηλινής διαμάχης στις διαπραγματεύσεις, τα κράτη–μέλη υιοθέτησαν μία κοινή ευρωπαϊκή στάση ήδη από την Διάσκεψη της Μαδρίτης του 1991, η οποία πρέσβευε την δημιουργία ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού Κράτους που θα συνυπήρχε ειρηνικά δίπλα στο Ισραήλ, με την επίτευξη μιας δίκαιης λύσης για το καθεστώς της πόλης της Ιερουσαλήμ και του παλαιστινιακού προσφυγικού ζητήματος και των εδαφών υπό ισραηλινή κατοχή μετά το 1967, προϋποθέσεις οι οποίες επιβεβαιώθηκαν με την Διακήρυξη του Βερολίνου του 1999 και της Σεβίλλης του 2002, αποδεικνύοντας την προσήλωση της ΕΕ στις ειρηνευτική Διαδικασία του Όσλο και τον πρωταγωνιστικό της ρόλο (και με οικονομικά μέσα) στην επίλυση των διαφορών στην περιοχή, ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των συνομιλιών του Camp David, λόγω αδιαφορίας της πρώτης αμερικανικής Προεδρίας Bush για την ειρηνευτική διαδικασία και το ξέσπασμα της Δεύτερης Παλαιστινιακής Intifada το φθινόπωρο του 2000 (Asseburg, 2009, 6-7).

Σε επίπεδο εσωτερικής πολιτικής, η ευρωπαϊκή αντιμετώπιση των νέων συνθηκών ασφαλείας μετά την Στρατηγική του 2003, εκφράστηκε μέσα από το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης του 2010 το οποίο κατέστησε σαφή την άρρηκτη σύνδεση μεταξύ της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας, η οποία συνίσταται στην αντιμετώπιση των απειλών στις εστίες τους εκτός Ευρώπης, μέσω της εξωτερίκευσης της ενωσιακής συνεργασίας σε θέματα δικαιοσύνης και προάσπισης των θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τόσο για την προάσπιση των αναγκών και των ελευθεριών των Ευρωπαίων πολιτών όσο και των ατομικών και διεθνώς αναγνωρισμένων Δικαιωμάτων των πολιτών τρίτων μερών (de Castro Sánchez, 2017, 240). Επιπρόσθετα, η Εσωτερική Στρατηγική Ασφαλείας της ΕΕ, η οποία υιοθετήθηκε το ίδιο έτος αναγνώρισε ότι «η εσωτερική ασφάλεια δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω του απομονωτισμού από τις διεθνείς εξελίξεις», ορίζοντας ως βασικές προκλήσεις για τα συμφέροντα των ατόμων και των επιχειρήσεων στην ΕΕ: την ασφάλεια των συνόρων, τα διεθνικά εγκληματικά δίκτυα, τις κυβερνοεπιθέσεις και τις φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν με τα εξής πέντε βήματα (de Castro Sánchez, 2017, 241):

- Την διάλυση των δομών του οργανωμένου εγκλήματος
- Την πρόληψη της τρομοκρατίας, της στρατολόγησης και του ριζοσπαστισμού
- Την αύξηση της άμυνας στον Κυβερνοχώρο
- Την αύξηση των συνοριακών ελέγχων
- Την αύξηση της ανθεκτικότητας των ευρωπαϊκών κοινωνιών σε περιόδους κρίσης.

Οι παραπάνω αποφάσεις, σε μεγάλο βαθμό ήρθαν ως απάντηση στην ενίσχυση μετά την Συνθήκη της Λισαβόνας του 2007, του χώρου ελεύθερης μετακίνησης και διαμονής μεταξύ

των κρατών-μελών, πραγματικότητα η οποία εξώθησε την ΕΕ στην αναζήτηση κοινών τρόπων διαχείρισης των εξωτερικών συνόρων (μετά την «χαλάρωση» των εσωτερικών) και στην θέσπιση ενός κοινού προγράμματος χορήγησης ασύλου και διαχείρισης της παράτυπης μετανάστευσης (de Castro Sánchez, 2017, 242). Πιο συγκεκριμένα, το καλοκαίρι του 2015 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατέληξε σε μια Αναθεωρημένη Ευρωπαϊκή Στρατηγική Εσωτερικής Ασφαλείας με ορίζοντα πενταετίας και κύρια βάση της την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών-μελών, υπό την πίεση των έντονων μεταναστευτικών πιέσεων από τις αρχές του έτους, με περίπου 42.500 αφίξεις την ημέρα από τα αποτυχημένα κράτη σε εμπόλεμη κατάσταση της Μ. Ανατολής (κυρίως από την Συρία) και με κύριο στόχο της τον συντονισμό των πολιτικών τους και την διατήρηση των προτύπων προστασίας των Δικαιωμάτων των παράτυπων μεταναστών και των προσφύγων στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης (de Castro Sánchez, 2017, 242–243). Έτσι, η παραπάνω πραγματικότητα εξώθησε την τότε Επιτροπή Juncker να καταστήσει την μετανάστευση ως την κύρια προτεραιότητά της, εκδίδοντας τον Μάιο του 2015 την Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την Μετανάστευση (European Agenda for Migration), με τρεις παράλληλους στόχους (de Castro Sánchez, 2017, 243):

- Την μείωση των προϋποθέσεων της παράτυπης μετανάστευσης
- Την διαχείριση των εξωτερικών συνόρων υπό το πρίσμα της διττής ασφάλειας των προσφύγων και των μεταναστών και της κυριαρχίας των κρατών μελών
- Μια Κοινή Πολιτική χορήγησης Ασύλου και ένα ανανεωμένο πλαίσιο για την νόμιμη μετανάστευση.

Παρόλα αυτά, οι παραπάνω προσπάθειες διαχείρισης μεταξύ των θεσμικών οργάνων και των κρατών-μελών επισκιάστηκαν από τα τρομοκρατικά χτυπήματα στο Παρίσι στις 13 Νοεμβρίου του 2015, τα οποία ενέτειναν τους φόβους για την εισροή τρομοκρατικών πυρήνων μέσω των προσφυγικών και μεταναστευτικών ρευμάτων σε ευρωπαϊκό έδαφος σε συνδυασμό με τους ήδη ριζοσπαστικοποιημένους πολίτες ευρωπαϊκών κρατών, οι οποίοι είχαν ταξιδέψει στις περιοχές του Ισλαμικού Χαλιφάτου στο Ιράκ και την Συρία (de Castro Sánchez, 2017, 243).

A2.2. Η Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική Ασφαλείας της ΕΕ (2016)

Σε αυτό το νέο και απαιτητικό πλαίσιο ασφαλείας, το 2016, δεκατρία χρόνια μετά την Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003, η ΕΕ εξέδωσε, με την F. Mogherini στην θέση της Υπατης

Εκπροσώπου, την Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον πρόλογο της Ύπατης Εκπροσώπου⁵ «σε μια εποχή όπου η ίδια η ύπαρξη της Ένωσης αμφισβητείται και η ευρύτερη γειτονιά της καθίσταται ολοένα και πιο ασταθής με άμεσες συνέπειες στις ζωές των πολιτών της, είναι επιτακτική η ανάγκη για μια Παγκόσμια Στρατηγική ως προς τους στόχους και τα μέσα, που θα δώσει λύσεις εκεί όπου τα μεμονωμένα κράτη-μέλη δεν δύνανται και θα εστιάσει στην αύξηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων έναντι της τρομοκρατίας, στην συμπερίληψη και τον σεβασμό των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων των ατόμων, σε ένα πλαίσιο δράσης της ΕΕ ως ήπιας δύναμης, με διττό στόχο αφενός την επίτευξη της στρατηγικής της αυτονομίας μέσω του σεβασμού του διεθνούς δικαίου και του πολυμερισμού και αφετέρου μέσω της εμπάθυνσης της ατλαντικής συνεργασίας με το NATO για την εξωστρεφή αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας του 21ου αιώνα». Για την επίτευξη των παραπάνω ευρύτερων πολιτικών στόχων, η Παγκόσμια Στρατηγική του 2016 θέτει μια σειρά αρχών στο πλαίσιο του «πραγματισμού με αρχές», για την προώθηση των φιλελεύθερων ευρωπαϊκών αξιών στον κόσμο, μέσω μιας ρεαλιστικής εκτίμησης του εκάστοτε στρατηγικού περιβάλλοντος⁶:

- *Ενότητα* μεταξύ του ενωσιακού και των εθνικών συμφερόντων, για την ενιαία προώθηση των κοινών συμφερόντων των κρατών-μελών και των πολιτών τους και την ενιαία ανάληψη δράσης στο εξωτερικό περιβάλλον
- *Ενεργή εμπλοκή* σε τομείς παγκόσμιας πολιτικής και συνεργασίας, από τις οικονομικές και περιβαλλοντικές συμφωνίες μέχρι την διευθέτηση της μετανάστευσης
- *Υπευθυνότητα* κατά την εμπλοκή της ΕΕ στην επίλυση και πρόληψη των συγκρούσεων, στην εξάλειψη της φτώχειας και την προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
- *Συνεργασία* σε επίπεδο Υψηλής Πολιτικής και κοινωνίας των πολιτών με ομοιόμορφα κράτη για την προώθηση του πολυμερισμού βασισμένου στους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου.

Από την άλλη πλευρά, αναφορικά με τους βασικούς στόχους της Παγκόσμιας Στρατηγικής σχετικά με τις «νέες» απειλές της τρομοκρατίας/ρίζοσπαστικοποίησης και της

---

⁵ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy.

https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en

⁶ ίδια με υποσημ. 5, σ. 16-18

μη-θεσμοθετημένης/ανεξέλεγκτης μετανάστευσης από την Νότια και Ανατολική γειτονία της, η ΕΕ θέσπισε ως εξής⁷:

- *Αντιτρομοκρατικές πολιτικές–αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης* μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των κρατών–μελών, μηχανισμών έγκαιρης προειδοποίησης και παρακολούθησης για την δράση των τρομοκρατικών δικτύων και την διασπορά επιβλαβών πληροφοριών μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και του Διαδικτύου, με την παράλληλη ανάπτυξη των δομών της κοινωνίας, με έμφαση στην εκπαίδευση και στην διάδοση κοινών προγραμμάτων βασισμένων στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της συμπερίληψης στα κράτη της Βόρειας Αφρικής και της Μ. Ανατολής. Σε αυτό το πλαίσιο, απώτερος στόχος της ΕΕ καθίσταται η ανάπτυξη της ανθεκτικότητας (resilience) ως προληπτικού παράγοντα για την ανάπτυξη της τρομοκρατίας στις κατακερματισμένες κοινωνίες και κράτη της των ανωτέρω περιοχών, μέσω της ανάπτυξης, επίσης, του στρατηγικού διαλόγου σε επίπεδο Κοινής Πολιτικής Άμυνας (με την συμμετοχή του ΝΑΤΟ όπου δύναται) και της δημιουργίας περισσότερων ευκαιριών για τον τοπικό πληθυσμό, με την χρήση των συμφωνιών οικονομικής σύνδεσης και δημιουργίας Χώρων Ελεύθερων Συναλλαγών της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.
- *Πιο αποτελεσματικές Μεταναστευτικές Πολιτικές*, μέσω της εστίασης στις χώρες προέλευσης και διέλευσης των μεταναστών και των προσφύγων, με έμφαση στην ανθρωπιστική βοήθεια, την βιώσιμη ανάπτυξη, την προληπτική διπλωματία για τις εσωτερικές συρράξεις και τους εκτοπισμούς πληθυσμών, την εξάρθρωση των διεθνικών δικτύων διακινητών και την δια βίου εκπαίδευση για την δημιουργία νέων επαγγελματικών ευκαιριών ιδιαίτερα για τους νέους. Επίσης, σε νομικό επίπεδο, η Παγκόσμια Στρατηγική προωθεί τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων οδών νόμιμης μετανάστευσης και την σταδιακή εγκαθίδρυση ενός κοινού ευρωπαϊκού συστήματος χορήγησης ασύλου σε άτομα που χρήζουν διεθνούς προστασίας εντός των συνόρων της ΕΕ, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα την πολυμερή σε επίπεδο ΟΗΕ, περιφερειακή και διμερή συνεργασία για την προώθηση της διεθνούς αλληλεγγύης και του διαμοιρασμού των μεταναστευτικών πιέσεων.

---

⁷ ίδια με υποσημ. 5, σ. 21, 23–24, 25–28

A2.3. Από την Παγκόσμια Στρατηγική του 2016 στην εφαρμογή της Στρατηγικής Πυξίδας (2022)

Τρία χρόνια μετά την έκδοση της Παγκόσμιας Στρατηγικής του 2016, η συζήτηση που άνοιξε για μια πιθανή «Ενδιάμεση Έκθεση Υλοποίησής» της, στα πρότυπα της Έκθεσης του 2008 για την Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2003, οδήγησε στην διατύπωση της άποψης πως ένα νέο στρατηγικό κείμενο δεν θα έπρεπε να θέσει νέους στόχους, αντικαθιστώντας ουσιαστικά την Παγκόσμια Στρατηγική του 2016 αλλά να εστιάσει στους πυλώνες υλοποίησης των εμπεδωμένων στόχων εξωτερικής πολιτικής, αποφεύγοντας με αυτόν τον τρόπο την δημιουργία πολλών διαπλεκόμενων επιπέδων άσκησης της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (Biscop, 2019, 2). Έτσι, η Ανάλυση Απειλών της ΕΕ κατά το έτος 2020, η οποία συνέδραμε στην καλλιέργεια μιας κοινής αντίληψης των άμεσων απειλών για την Ένωση, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάδειξη μιας κοινής στρατηγικής κουλτούρας, κατέληξε στην Στρατηγική Πυξίδα του 2022⁸.

Πιο συγκεκριμένα, η Στρατηγική Πυξίδα επανέλαβε την δέσμευση της ΕΕ για την υποστήριξη της πολυμερούς συνεργασίας επί τη βάση των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, «σε μία εποχή αστάθειας στην άμεση και ευρύτερη γειτονιά της, όπου τα αποτυχημένα κράτη, τα αυταρχικά καθεστάτα και η χρήση της βίας στις διακρατικές σχέσεις, όπως με την ρωσική Εισβολή στην Ουκρανία, αποτελούν την βάση για τον πολλαπλασιασμό των συμβατικών και των νέων/υβριδικών απειλών για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, μέσω κυρίως της εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών, των τρομοκρατικών ενεργειών και των κυβερνοεπιθέσεων»⁹. Ειδικότερα, αναφορικά με την «νότια γειτονιά» της ΕΕ, την περιοχή της Β. Αφρικής και της Μ. Ανατολής, η Στρατηγική Πυξίδα διατυπώνει ως νούμερο ένα απειλή για την ασφάλεια και τα συμφέροντα των Ευρωπαίων πολιτών και γενικότερα των μεσογειακών λαών, τα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος τα οποία επιδίδονται στην εκμετάλλευση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, τα τρομοκρατικά δίκτυα και τις ενεργές εστίες έντασης στην Λιβύη και στην Συρία, οι οποίες αποτελούν το εκκολαπτήριο αυτών των απειλών και υπογραμμίζει την ανάγκη οι χώρες της περιοχής να αντιμετωπίσουν τους πυρήνες της Al-Qaeda και του Ισλαμικού Κράτους/Daesh υπό το Κοινό Ολοκληρωμένο Σχέδιο Δράσης (Joint Comprehensive Plan of Action), σε συνδυασμό με τις ενέργειες στο εσωτερικό της ΕΕ για την αντιμετώπιση των εγχώριων και «ξένων» μαχητών που

---

⁸ A Strategic Compass for Security and Defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security.

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, σ.17

⁹ ίδια με υποσημ.8 σ. 18

επιστρέφουν από την Μ. Ανατολή και της διασποράς πληροφοριών που εκτρέφουν την ρίζοσπαστικοποίηση¹⁰.

Αναλυτικότερα, σε επίπεδο παραγωγής πολιτικής, η Στρατηγική Πυξίδα προάγει την στρατηγική αυτονομία της Ένωσης (όπως και η Παγκόσμια Στρατηγική του 2016) στους τομείς της Εξωτερικής Πολιτικής και της Άμυνας, δηλαδή την προάσπιση των αξιών της στην διεθνή πολιτική, με όρους όμως συνεργασίας, ιδιαίτερα με το NATO, ως βασικού παρόχου ασφάλειας στο πλαίσιο της διατλαντικής σχέσης¹¹. Αναφορικά με την αντιμετώπιση των νέων απειλών, η Πυξίδα προτείνει την δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Υβριδικής Εργαλειοθήκης (EU Hybrid Toolbox) η οποία θα παρέχει μια κοινή στρατηγική αντιμετώπισης μεταξύ των κρατών-μελών, βασισμένη τόσο σε πολιτικά όσο και στρατιωτικά μέσα και σε στρατηγικές πρόληψης, μέσω της αναγνώρισης και της συγκέντρωσης πληροφοριών όσο και σε στρατηγικές αντιμετώπισης και επαναφοράς της δημόσιας τάξης μέσω της αλληλεγγύης και της αμοιβαίας συνδρομής των κυβερνήσεων της ΕΕ¹². Ιδιαίτερα, η Υβριδική Εργαλειοθήκη έχει ως στόχο της την προστασία κρίσιμων υποδομών και των δημοκρατικών διαδικασιών λήψης των αποφάσεων, με στόχο την ενίσχυση της ανθεκτικότητας των ευρωπαϊκών κοινωνιών και οικονομιών, μέσω της δημιουργίας των Υβριδικών Ομάδων Ταχείας Ανταπόκρισης (EU Hybrid Rapid Response Teams) βασισμένων τόσο σε στρατιωτική όσο και πολιτική εξειδίκευση για την υποστήριξη των κρατών-μελών, των κρατών-εταίρων και των αποστολών της ΚΕΠΠΑ στην αντιμετώπιση των νέων απειλών, σε συντονισμό τόσο με το NATO, όσο και με τον ΟΗΕ και τα διεθνή fora κατά της τρομοκρατίας όπως ο Διεθνής Συνασπισμός κατά του Ισλαμικού Κράτους¹³. Κατά αυτόν τον τρόπο, η Στρατηγική Πυξίδα θέτει τέσσερις βασικούς πυλώνες πολιτικής για την εξυπηρέτηση της ατζέντας της, η οποία όπως παρουσιάστηκε παραπάνω μεταφράζεται ως η πρακτική εφαρμογή των στόχων που είχαν τεθεί με την Παγκόσμια Στρατηγική του 2016. Οι πυλώνες αυτοί είναι¹⁴:

1. ΔΡΑΣΗ (ACT): άμεσα και αποφασιστικά όταν το απαιτούν οι συνθήκες, μέσω:
  - a. της ενίσχυσης της Ταχείας Δυνατότητας Ανάπτυξης Δυνάμεων της ΕΕ (EU Rapid Deployment Capacity) μέχρι 5,000 μονάδων
  - b. της ενίσχυσης του Στρατηγικού Σχεδιασμού και της Δυνατότητας Διεξαγωγής Επιχειρήσεων (Military Planning and Conduct Capability), για την αύξηση της

---

¹⁰ ίδια με υποσ. 8 σ.19-20, 22

¹¹ ίδια με υποσ. 8 σ.23

¹² ίδια με υποσ. 8 σ. 34-35

¹³ ίδια με υποσ. 8 σ. 35, 37

¹⁴ ίδια με υποσ. 8 σ. 11-13

στρατιωτικής ετοιμότητας και κινητικότητας των μονάδων της Ταχείας Ανάπτυξης Δυνάμεων

2. *ΑΣΦΑΛΕΙΑ (SECURE)*: για την ταχεία αναγνώριση και πρόληψη των απειλών σε ευαίσθητους δημόσιους τομείς, μέσω:
  - a. της ενίσχυσης του πλαισίου EU Single Intelligence and Analysis Capacity για την στρατηγική προβλεψιμότητα των απειλών
  - b. της δημιουργίας της Υβριδικής Εργαλειοθήκης (EU Hybrid Toolbox)
3. *ΕΠΕΝΔΥΣΗ (INVEST)*: πλήρης χρήση της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (PESCO) και του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Ταμείου για την επένδυση σε τεχνολογίες αιχμής και στην ενίσχυση των στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ, με στόχο την μείωση των εξαρτήσεων στην εξοπλιστική βιομηχανία
4. *ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ (PARTNER)*: ενίσχυση του στρατηγικού και επιχειρησιακού διαλόγου με το NATO και ομονοούντα κράτη, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ιαπωνία, ο Καναδάς, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Νορβηγία και ανάπτυξη ενός Ευρωπαϊκού Forum για την Συνεργασία στην Άμυνα και την Ασφάλεια (EU Security and Defence Partnership Forum) για την αποτελεσματικότερη περιφερειακή και διμερή συνεργασία σε ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Στρατηγική Αυτονομία και Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας της ΕΕ: μία στρατηγική επιλογή με στόχο την ανθεκτικότητα, την προάσπιση των ευρωπαϊκών προτύπων στην εξωτερική πολιτική και την Στρατηγική Ανεξαρτησία της ΕΕ

B1. Η Κανονιστική Ισχύς της ΕΕ σε συνάρτηση με την επιδιωκόμενη Στρατηγική της Αυτονομία και Ανεξαρτησία

Ο ρόλος της ΕΕ ως Μεγάλης Δύναμης που φέρει σκληρή ισχύ και ακολουθεί κάποια συγκεκριμένα στρατηγικά δόγματα για την εφαρμογή αυτής της ισχύος, συχνά, αγνοείται, καθώς σύμφωνα με την ρεαλιστική σχολή σκέψης, η πρώτη δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί στους υφιστάμενους τύπους των Μεγάλων Δυνάμεων (Palm, 2021, 2). Ειδικότερα, μετά την έκδοση της Παγκόσμιας Στρατηγικής του 2016, η οποία έθεσε ως απερίφραστο στόχο την στρατηγική αυτονομία της Ένωσης, υπό τις τρέχουσες συνθήκες «υπαρξιακής κρίσης και απειλής», πολλοί υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι της ΕΕ στο εξής τοποθετήθηκαν για την ανάγκη η Ένωση να «ενισχυθεί/εξοπλιστεί με αποτελεσματικότερα όπλα σκληρής ισχύος», σύμφωνα με τον πρώην Πρόεδρο της Επιτροπής, Juncker ή πιο πρόσφατα, σύμφωνα με τις δηλώσεις του Υπατού Εκπροσώπου J. Borell για «την ανάγκη η ΕΕ να μάθει την γλώσσα της (σκληρής) ισχύος (Palm, 2021, 2). Ως εκ τούτου, η έμφαση δόθηκε πέραν των προβλέψεων της Στρατηγικής του 2016 και της πιο πρόσφατης Στρατηγικής Πυξίδας, στα υφιστάμενα εργαλεία των επιχειρήσεων της PESCO (Permanent Structured Cooperation/Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας), οι οποίες επιτρέπουν στα κράτη-μέλη την από κοινού ανάπτυξη των αμυντικών τους δυνατοτήτων, χωρίς ωστόσο να έχει προκύψει κάποια σταθερή βάση σύμπραξης μεταξύ των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και χωρίς να έχει εξαλειφθεί ο κίνδυνος επηρεασμού της ΚΕΠΠΑ από τις εθνικές αμυντικές πολιτικές, την στιγμή που και τα δύο τελευταία στρατηγικά κείμενα αποφεύγουν να διατυπώσουν τις μεγάλες διαφορές των κρατών-μελών ως προς τον επιθυμητό ρόλο της ΕΕ στον κόσμο (Palm, 2021, 2).

Από την παραπάνω πραγματικότητα, προκύπτει μία συστηματική ασάφεια μεταξύ της διακυβερνητικής συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας και της αυτονομίας της ΕΕ, ως υπερεθνικού οργανισμού, η οποία οδηγεί στην σύγχυση της τελευταίας με την ευρωπαϊκή

κυριαρχία (sovereignty) στον αμυντικό τομέα, η οποία τείνει στο να αποδώσει κρατικογενή χαρακτηριστικά στην ΕΕ. Πιο αναλυτικά, η Διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, ενώ φαινομενικά έχει καταστήσει ταυτόσημους όρους την στρατηγική αυτονομία και την στρατηγική κυριαρχία της ΕΕ, εντούτοις δεν έχει κατορθώσει να εξαλείψει τον πυρήνα της κυριαρχίας στο επίπεδο των κρατών-μελών, παρά μόνο να τον σχετικοποιήσει, προσφέροντας εν τέλει στην διεθνή έννομη και πολιτική τάξη ένα νέο υπόδειγμα προώθησης της ασφάλειας των πολιτών, μέσα από την λεπτή αλλά ταυτόχρονα αρμονική συνύπαρξη του εθνικού και του υπερεθνικού επιπέδου χάραξης Στρατηγικής (Palm, 2021, 3). Από την άλλη πλευρά, η στρατηγική αυτονομία της ΕΕ συνεπάγεται και την απεξάρτηση από άλλες Μεγάλες Δυνάμεις, με κυριότερη τις Ηνωμένες Πολιτείες, ως παραδοσιακού παρόχου ασφαλείας για την Δυτική Ευρώπη, θεώρηση η οποία αν εφαρμοστεί στον απόλυτο βαθμό, μπορεί να οδηγήσει σε κατακερματισμό των υφιστάμενων γεωγραφικών μπλοκ ασφαλείας και στα αντίθετα αποτελέσματα από την πολυμερή θέσπιση κανόνων, υπό την πρωτοκαθεδρία της ΕΕ, για την ρύθμιση ευαίσθητων τομέων για την περιφερειακή και την παγκόσμια ασφάλεια, όπως ο περιορισμός της διασποράς των συμβατικών και των πυρηνικών όπλων, ο έλεγχος των εξοπλιστικών προγραμμάτων και η Κυβερνοάμυνα (Palm, 2021, 3).

Σε επίπεδο πολιτικής σημειολογίας, οι όροι στρατηγική κυριαρχία και αυτονομία εντοπίζονται ιστορικά στην γαλλική στρατηγική κουλτούρα κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, ως μία προσπάθεια των Γάλλων σχεδιαστών της Εξωτερικής Πολιτικής να υπερβούν τους πολιτικούς περιορισμούς της πυρηνικής αποτροπής μεταξύ των δύο παγκοσμίων πόλων (Brattberg & Valášek, 2019, 10), ενώ πιο πρόσφατα ο όρος της στρατηγικής κυριαρχίας χρησιμοποιήθηκε από τον Γάλλο Πρόεδρο Emmanuel Macron στην ομιλία του στην Σορβόνη στις 26 Σεπτεμβρίου του 2017 (Fiott et al., 2021, 7). Παρόλα αυτά, από την μετα-ψυχροπολεμική δεκαετία του 1990 και έπειτα, ο όρος της στρατηγικής αυτονομίας, έχει αποκτήσει το νόημα που του αποδίδεται στα τελευταία στρατηγικά κείμενα της ΕΕ, έχοντας επεκταθεί πέραν του τομέα της άμυνας, στην προώθηση της ενωσιακής πολιτικής, στην διπλωματία, στην τεχνολογική ανάπτυξη και στην οικονομία, με τρεις ιδιαίτερους στόχους (Brattberg & Valášek, 2019, 10):

- Την ανάπτυξη ενωσιακών δομών για την λήψη άμεσων τεχνοκρατικών αποφάσεων σε περιόδους κρίσης
- Την απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο

- Την ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικής αλλά όχι κατ' ανάγκη ανεξάρτητης (από τους συμμάχους) ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας που θα επενδύει σε τεχνολογίες αιχμής.

Έτσι, η περιγραφόμενη Ευρωπαϊκή Υψηλή Στρατηγική, παρά τα θολά της σημεία, καταλήγει στο να εξυπηρετεί τον γενικό ορισμό της στρατηγικής κυριαρχίας, ο οποίος την ορίζει ως «την δυνατότητα αυτόνομης δράσης, το να βασίζεται κάποιος στους δικούς του πόρους στους κρίσιμους στρατηγικά τομείς και να συνεργάζεται με εταίρους όποτε απαιτηθεί», θέτοντας παράλληλα τρία καίρια ερωτήματα για την απόκτηση της στρατηγικής κυριαρχίας/αυτονομίας (Fiott et al., 2021, 9):

- Ποιοι είναι οι στρατηγικοί στόχοι μιας ομάδας;
- Ποιες είναι οι δυνατότητες μιας ομάδας να ενισχύσει το πλαίσιο της στρατηγικής της αυτονομίας;
- Ποιοι είναι οι πολιτικοί λόγοι από τους οποίους μια ομάδα θέλει να απεμπλακεί μέσω της στρατηγικής αυτονομίας;

Τέλος, η στρατηγική αυτονομία/ανεξαρτησία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο εμπέδωσης και περαιτέρω ενίσχυσης της κανονιστικής ισχύος της ΕΕ, καθώς η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των κανόνων χρηστής διακυβέρνησης σε ασταθείς περιφέρειες, όπως η Μέση Ανατολή και η Βόρεια Αφρική, ακόμα και με την χρήση εξουσιοδοτημένης από το Συμβούλιο Ασφαλείας βίας όταν το απαιτούν οι περιστάσεις, συνεπάγονται την αύξηση της αξιοπιστίας της ευρωπαϊκής ατζέντα και της δυνατότητας εν τέλει «να ορίζει την κανονικότητα», μέσα από την διάχυση των χρηστών κανόνων συμπεριφοράς στις κυβερνήσεις των τρίτων κρατών (Palm, 2021, 3). Εξάλλου, η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την ΕΕ είχε θέσει ήδη από το 1992 ως ορόσημο για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική τον σεβασμό «της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, των αδιαίρετων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, της αλληλεγγύης και της ισότητας μεταξύ των κρατών όπως ορίζει ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών» (Palm, 2021, 4).

B2. Οι διεθνείς και εσωτερικές προκλήσεις για την επίτευξη της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ

Οι θετικές εξελίξεις στον τομέα της ΚΕΠΠΑ μέσα από την συστηματική της ανάπτυξη στα στρατηγικά κείμενα της ΕΕ, ιδίως μετά το 2016, όπως παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες, δεν κατόρθωσαν να επιλύσουν τον πυρήνα του προβλήματος της Κοινής

Αμυντικής Πολιτικής, ο οποίος συνίσταται στην έλλειψη επίσημων περιοδικών συσκέψεων των Υπουργών Άμυνας των κρατών-μελών στις Βρυξέλλες, σε συνδυασμό με την έλλειψη κοινής στρατηγικής κουλτούρας μεταξύ των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων των 27, καθιστώντας αδύνατη την επίτευξη ομοφωνίας σε περίπτωση ανάληψης κοινής στρατιωτικής δράσης, με απότοκο την ανάληψη διμερών και περιστασιακών συνασπισμών σε εθνικό επίπεδο, συχνά σε αντίθεση με τα επίσημα όργανα της ΚΕΠΠΑ (Brattberg & Valášek, 2019, 11). Ακόμη, τα πρόσφατα γεγονότα των εμφυλίων συρράξεων στην Λιβύη το 2011 και στην Συρία το 2013, καθώς και η γαλλική εμπλοκή στον εμφύλιο του Μάλι το ίδιο έτος, κατέδειξαν τις τεχνικές αδυναμίες της Κοινής Αμυντικής Πολιτικής αναφορικά με την αερομεταφορά των δυνάμεων, τα δίκτυα ανεφοδιασμού και πυρομαχικών και την χρήση των επιχειρησιακών δικτύων, τις οποίες κάλυψαν σε στρατηγικό επίπεδο οι Ηνωμένες Πολιτείες, επιβεβαιώνοντας την δομική ανεπάρκεια της ΚΕΠΠΑ να επέμβει χωρίς εξωτερική βοήθεια, σε εξωτερικές κρίσεις, κατάσταση η οποία επιδεινώθηκε περαιτέρω μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, επισήμως το 2020, όπου η ΕΕ έχασε τουλάχιστον το 40% της δυναμικής της στον τομέα της έρευνας για την Άμυνα και σχεδόν τις μισές εναέριες δυνάμεις της, ενός κρίσιμου παράγοντα στις επιχειρήσεις πρόληψης των συρράξεων και της οικοδόμησης της ειρήνης (Brattberg & Valášek, 2019, 11).

Σε αυτό το νέο πλαίσιο, φυσικό επακόλουθο αποτέλεσε η αναβάθμιση του στρατηγικού ρόλου της Γαλλίας στην ΚΕΠΠΑ, μιας δύναμης παραδοσιακά σκεπτικτικής απέναντι στην πρόσδεση της ευρωπαϊκής ασφάλειας στις ΗΠΑ και στο NATO, στάση που επιβεβαιώθηκε από τους χειρισμούς της Ουάσινγκτον τόσο με τον παρασκηνιακό ρόλο που επέλεξε στην Λιβύη το 2011, όσο και με την αμφισημία της στάσης του Προέδρου Obama, στην σκληρή ρητορική του κατά του μπααθικού καθεστώτος της Δαμασκού, κατά τον Συριακό Εμφύλιο το 2013 και την μη-ανάληψη ανάλογης στρατιωτικής δράσης απέναντι του, επιβεβαιώνοντας την γαλλική επιφυλακτικότητα για την αξιοπιστία των ΗΠΑ στην διαχείριση των περιφερειακών προβλημάτων περίξ των ευρωπαϊκών συνόρων (Brattberg & Valášek, 2019, 11). Παρόλα αυτά, η γαλλική θέση για την στρατηγική αυτονομία της ΕΕ, δεν αποσκοπεί, αναγκαστικά, στην δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής στρατιωτικής διοίκησης, αλλά περισσότερο στην δυνατότητα ταχείας κινητοποίησης των ενόπλων δυνάμεων των κρατών-μελών, σε συμπληρωματικό ρόλο σε σχέση με το NATO, για την διαχείριση κρίσεων στο εγγύς περιβάλλον της Ένωσης και ιδιαίτερα στην υποπεριφέρεια του Sahel, χώρου στρατηγικής σημασίας για τα συμφέροντα των Παρισίων και δύσκολα διαχειρίσιμου δίχως την αμερικανική αρωγή, όπως κατέδειξε η γαλλική επέμβαση στο Μάλι, για την αποφυγή κατάληψης της εξουσίας στην Bamako, από ισλαμικές εξτρεμιστικές οργανώσεις οι

οποίες συνδέονταν με την Al-Qaeda και το Ισλαμικό Κράτος (Brattberg & Valášek, 2019, 12).

Αναφορικά με την θέση του έτερου άξονα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, της Γερμανίας, αυτή διαφέρει παρασάγγας από την γαλλική προσέγγιση και την ειδικότερη στάση του Γάλλου Προέδρου Macron, καθώς παρά την προσέγγιση της τότε Καγκελαρίου Merkel με τον τελευταίο, ιδιαίτερα μετά το 2017, παρατηρείται η ύπαρξη μιας τελείως διαφορετικής στρατηγικής κουλτούρας στην γερμανική πολιτική ζωή, η οποία συνίσταται κυρίως στην διατήρηση της πολυμερούς παγκόσμιας έννομης τάξης και δεν θέτει ως πρωταρχικό της στόχο, την (ένοπλη) επέμβαση σε περιοχές μόνιμης αστάθειας όπως το Sahel και η Μ. Ανατολή, εστιάζοντας την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας (Brattberg & Valášek, 2019, 12). Ειδικότερα, η στρατηγική προσέγγιση του Βερολίνου συνεχίζει να θεωρεί το NATO, τον βασικό πάροχο ασφαλείας στην Ευρώπη, άποψη από την οποία δεν απομακρύνθηκε ούτε την περίοδο της αμερικανικής Διοίκησης υπό τον Donald Trump, προκρίνοντας την συμπερίληψη όλων των κρατών-μελών στον τομέα της Άμυνας, σε αντίθεση με την γαλλική πρόταση των «πολλών ταχυτήτων», στην οποία το Βερολίνο συναίνεσε, προσχωρώντας το 2018 στην Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία για τις Επεμβάσεις (European Intervention Initiative), εκτός των δομών της ΚΕΠΠΑ, μικρότερη σε αριθμό διαθέσιμων δυνάμεων και με την συμμετοχή τρίτων χωρών όπως το Ηνωμένο Βασίλειο (Brattberg & Valášek, 2019, 13). Έτσι, ελλείψη συναίνεσης στον γαλλογερμανικό άξονα για το μέλλον της Κοινής Αμυντικής Πολιτικής, προς την κατεύθυνση της στρατηγικής αυτονομίας, παρατηρούνται έντονες διακυμάνσεις μεταξύ των μικρότερων και μεσαίων κρατών-μελών, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα, τις χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης (με προεξέχουσα την Πολωνία), μαζί με την Σουηδία, την Δανία (η οποία δεν συμμετέχει στην ΚΕΠΠΑ) και την Ολλανδία, οι οποίες επιδεικνύουν μια ιδιαίτερη προτίμηση στην διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας του ευρωατλαντικού δεσμού ασφαλείας, θεωρώντας πως οποιαδήποτε ευρωπαϊκή πρωτοβουλία στον τομέα της Άμυνας θα υπονομεύσει την παρουσία του NATO στην περιοχή, δίχως να παρέχει μία αξιόπιστη εναλλακτική στην αντιμετώπιση των απειλών, όπως τις ορίζουν οι εθνικές τους γραφειοκρατίες, με προεξέχουσα την ρωσική απειλή, ιδιαίτερα μετά την απόφαση του Κρεμλίνου για την εισβολή στην Ουκρανία, στις αρχές του 2022 (Brattberg & Valášek, 2019, 13).

Από την άλλη πλευρά, αναφορικά με τις εξωτερικές/διεθνείς προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ στην προσπάθεια για την επίτευξη της στρατηγικής της αυτονομίας, αυτές συνίστανται, κυρίως, στον διάλογο που έχει ανακύψει στις Ηνωμένες Πολιτείες, ιδιαίτερα μετά την εκλογή του Προέδρου Trump το 2016, ο οποίος αφενός κάλεσε τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις σε

μεγαλύτερη συνεισφορά στις αμυντικές δυνατότητες του NATO, εκτιμώντας ως υπέρογκο το βάρος που επωμίζονται οι ΗΠΑ και αφετέρου προξένησε την δυσπιστία των Βρυξελλών και των κρατών-μελών με την απόφασή του να διαταράξει το πολυμερές σύστημα ελέγχου των πυρηνικών όπλων, αποχωρώντας αιφνιδιαστικά από την συμφωνία του 1987 (Intermediate Range Nuclear Forces Treaty), εκφράζοντας, παράλληλα, την αμφιβολία του για τις πρωτοβουλίες των συνεργασιών PESCO και του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Ταμείου (European Defence Fund) (Fiott, 2018, 1). Ειδικότερα, οι αμερικανικές ανησυχίες, είχαν εκφραστεί ήδη από την εποχή της διάσκεψης του Saint Malo στα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν η τότε Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Μ. Albright είχε εκφράσει την διστακτικότητα της για τις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες στον τομέα της Άμυνας, τονίζοντας παράλληλα τους κινδύνους μιας πιθανής στρατηγικής ανεξάρτησης της ΕΕ από το NATO, όπως την πλήρη αποσύνδεση της λήψης αποφάσεων στις Βρυξέλλες από την Συμμαχία, την υποβάθμιση των αμυντικών πρωτοβουλιών του NATO, λόγω της ύπαρξης ενός ευρωπαϊκού παράλληλου συστήματος στους κόλπους του και την πιθανότητα δημιουργίας διακρίσεων/αποκλεισμών στην λήψη των αποφάσεων, των ευρωπαϊκών κρατών-μελών του NATO που δεν καθίστανται παράλληλα και μέλη της ΕΕ (Drent, 2018, 2). Έτσι, κατά την Albright, «η ανάπτυξη ανεξάρτητων αμυντικών δυνάμεων από την ΕΕ δεν αποτελεί ρεαλιστική λύση», ενώ κατά την ίδια περίοδο, ο επιτετραμμένος στο NATO, Β. Hutchison, υπογράμμισε πως το Κοινό Αμυντικό Ταμείο «θα καταλήξει ένας παράγων προστατευτισμού για την ΕΕ, ικανός να κατακερματίσει την υφιστάμενη μορφή της Συμμαχίας (Drent, 2018, 2). Σε αυτό το πλαίσιο, ο διάλογος που διαμορφώθηκε στην Ουάσινγκτον, σχετικά με την στρατηγική ανεξαρτησία της Ευρώπης, κατέληξε, διαχρονικά, σε τρεις σχολές σκέψης (Drent, 2018, 3):

- Στους *υποστηρικτές (devotees)* της στρατηγικής αυτονομίας, οι οποίοι θεωρούν πως είναι λανθασμένη η επιλογή των Ηνωμένων Πολιτειών να μην υποστηρίζουν τις ευρωπαϊκές αμυντικές πρωτοβουλίες, καθώς μια ισχυρή Κοινή Αμυντική Πολιτική θα πλαισιώσει καλύτερα τις στρατηγικές του NATO και δεν θα απομακρύνει την ΕΕ από την Ουάσινγκτον, καθώς η μεγαλύτερη ανάληψη ευθυνών και του κόστους των επιχειρήσεων θα ικανοποιήσουν τους υπέρμαχους του προστατευτισμού στις ΗΠΑ, όπως στην περίπτωση του Προέδρου Trump
- Στους *δύσπιστους (disbelievers)*, οι οποίοι δεν υποστηρίζουν την στρατηγική αυτονομία της ΕΕ, καθώς θεωρούν πως αυτή δεν θα πραγματοποιηθεί πρακτικά στο άμεσο μέλλον κι όταν αποκρυσταλλωθεί σε επιχειρησιακό επίπεδο, θα υπονομεύσει την Βορειοατλαντική Συμμαχία, όπως ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας της Διοίκησης Trump, John Bolton, ο οποίος υποστήριξε ότι «η ανάπτυξη μιας

πραγματικής στρατιωτικής ικανότητας από την ΕΕ, θα αποτελούσε την αιχμή του δόρατος στον πυρήνα του ΝΑΤΟ»

- Σε αυτούς που θέλουν την πλήρη αποσύνδεση (*decouplers*) της ευρωπαϊκής ασφάλειας από το ΝΑΤΟ, υποστηρίζοντας πως το τέλος της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Γηραιά Ήπειρο και στο ΝΑΤΟ, όπως παρατίθεται από τους Mearsheimer και Walt: «θα καθιστούσε την Συμμαχία, υπόθεση της ΕΕ, καθώς κανένα κράτος σε αυτήν την ήπειρο δεν έχει την ισχύ να κυριαρχήσει», ενώ ο Πρόεδρος Trump, κατά την θητεία του στον Λευκό Οίκο, αποκάλεσε το ΝΑΤΟ «παρωχημένο», τονίζοντας πως «οι σύμμαχοι εκμεταλλεύονται τις ΗΠΑ, ως πάροχο ασφάλειας, επιβαρύνοντας τον αμερικανικό προϋπολογισμό», καλώντας τους «να συνεισφέρουν το τίμημα που τους αναλογεί», καθώς σε διαφορετική περίπτωση οι ΗΠΑ θα αποχωρήσουν.

Φυσικά, σε επίπεδο χάραξης πολιτικής, ο παραπάνω διάλογος, συνδέεται και έχει επηρεάσει την συζήτηση στο εσωτερικό της ΕΕ προς τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις επίτευξης της στρατηγικής αυτονομίας. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη αντίληψη ορίζει την *στρατηγική αυτονομία ως υπευθυνότητα (responsibility)*, δηλαδή ως την ανάγκη η ΕΕ να αναλάβει μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης μέσα στην Συμμαχία, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της ΚΕΠΠΑ, με κυριότερο το απόθεμα 4.78 δισεκατομμυρίων ευρώ της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας για την Αποτροπή (European Deterrence Initiative) (Fiott, 2018, 2). Παρόλα αυτά, έναν χρόνο μετά την δημοσιοποίηση της Παγκόσμιας Στρατηγικής του 2016, το χάσμα ανάμεσα στο στρατιωτικό προσωπικό που διατέθηκε από τα κράτη-μέλη στις αποστολές της ΚΕΠΠΑ και του ΝΑΤΟ, παρέμεινε περίπου στο ένα προς δέκα υπέρ του τελευταίου (1300 προς 10000 μέλη στις νατοϊκές αποστολές) (Fiott, 2018, 2), επιβεβαιώνοντας την προσήλωση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων στην εθνοκεντρική προσέγγιση της ασφάλειας, μέσω της αγοράς αμερικανικού στρατιωτικού εξοπλισμού, για την μεγαλύτερη πρόσδεσή τους στην Ουάσινγκτον και στον πυρήνα του ΝΑΤΟ και την ταχεία πρόσβασή τους σε στρατιωτική τεχνολογία αιχμής (Fiott, 2018, 4). Σε αυτό το πλαίσιο είναι εύκολα αντιληπτή η τεχνολογική εξάρτηση των κρατών-μελών της ΕΕ στους αμερικανικούς εξοπλισμούς, γεγονός που δυσκολεύει την επίτευξη της ανεξαρτησίας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, την στιγμή που αυξάνεται η πολιτική επιρροή των ΗΠΑ σε αυτόν τον τομέα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την βιομηχανία παραγωγής πολεμικών αεροσκαφών, όπου το 2017, μόλις το 32.6% των αεροσκαφών παράχθηκαν μέσω ευρωπαϊκής συνεργασίας, με το 39.2% των αεροσκαφών να προέρχονται από τρίτους προμηθευτές, κυρίως τις ΗΠΑ, γεγονός που

επαληθεύει, επίσης, την επιθυμία για αυτονομία των κυβερνήσεων της ΕΕ στον εξοπλιστικό τομέα (Fiott, 2018, 4).

Η δεύτερη αντίληψη ορίζει την *στρατηγική αυτονομία ως αντιστάθμιση (κινδύνου) (hedging)*, σύμφωνα με την οποία προσβλέπει στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πολιτικών και επιχειρησιακών αμυντικών δομών, προκειμένου η ΕΕ να μπορεί να ανταποκριθεί σε στρατιωτικές αποστολές, σε περίπτωση σταδιακής αποχώρησης των ΗΠΑ (Fiott, 2018, 4). Ειδικότερα, η παραπάνω αντίληψη αποσκοπεί στην εύρεση μιας στρατηγικής εξισορρόπησης μεταξύ της ανάπτυξης των ίδιων επιχειρησιακών δυνατοτήτων της ΕΕ και της διατήρησης μιας αρραγούς διατλαντικής σχέσης με τον Παγκόσμιο Ηγεμόνα, τις ΗΠΑ, μέσω της επίτευξης της λεπτής ισορροπίας ανάμεσα στην χάραξη ενός ανεξάρτητου στρατηγικού σχεδιασμού και της ευθυγράμμισης στην πολιτική του Ηγεμόνα. Στην περίπτωση των ΗΠΑ και της ΕΕ, αυτή η λεπτή γραμμή συνίσταται αφενός στον σεβασμό των συμφερόντων της αμυντικής βιομηχανίας των ΗΠΑ, από κοινού με την πλήρη αποδοχή της αμερικανικής πυρηνικής αποτροπής ως του μόνου εγγυητή για την Ευρώπη και αφετέρου στην αποδοχή του ρόλου της ΕΕ ως ενός ισότιμου παγκόσμιου στρατηγικά εταίρου, ο οποίος διατηρεί τις δικές του αμυντικές δυνατότητες (όπως οι 34 αποστολές PESCO, το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ανάπτυξης δρόνων MALE RPAS και των ελικοπτέρων Tiger MK III) (Fiott, 2018, 4-6).

Τέλος, η τρίτη αντίληψη ορίζει την *στρατηγική αυτονομία ως χειραφέτηση (emancipation)*, οι υποστηρικτές της οποίας θεωρούν πως οι δύο προηγούμενες αντιλήψεις, ενισχύουν τον εξαρτησιακό δεσμό προς τις ΗΠΑ, υποσκελίζοντας τον στόχο της ΕΕ να καταστεί ενιαία παγκόσμια δύναμη, δίνοντας έμφαση στον ενιαίο χαρακτήρα της στρατηγικής αυτονομίας/ανεξαρτησίας αφενός ως προστασίας της ευρωπαϊκής επικράτειας και προάσπισης των παγκόσμιων συμφερόντων της ΕΕ και αφετέρου ως μιας πλήρους εργαλειοθήκης (επιχειρησιακών) δυνατοτήτων αποκλειστικής ιδιοκτησίας των κρατών-μελών (Fiott, 2018,6). Υπό αυτό το πρίσμα, απώτερος στόχος της στρατηγικής αυτονομίας καθίσταται η τοποθέτηση της ΕΕ στον κόσμο ως Μεγάλης Δύναμης, χωρίς καμία εξάρτηση, όχι μόνο από τον παραδοσιακό Ευρωατλαντικό δεσμό, αλλά και από οποιαδήποτε άλλη αναδυόμενη Δύναμη, όπως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, στόχος, ο οποίος για να επιτευχθεί απαιτεί την ραγδαία αύξηση του ευρωπαϊκού αμυντικού προϋπολογισμού (κατά τουλάχιστον 16% ή 32 δις ευρώ ετησίως) και την υπέρβαση του κατακερματισμού, τακτικού, γλωσσικού, σε επίπεδο δυνατοτήτων και εκπαίδευσης, των ενόπλων δυνάμεων των κρατών-μελών της ΕΕ, οι οποίες συγκεντρωτικά αριθμούν περίπου 1.4 εκατομμύρια διαθέσιμου προσωπικού (Fiott, 2018, 6-7). Έτσι, σύμφωνα με την αντίληψη της χειραφέτησης, η επιλογή κάποιων κρατών-μελών για την εύκολη πρόσβαση στην

αμερικανική στρατιωτική τεχνολογία αιχμής, συνδυαστικά με «το μοίρασμα των βαρών» εντός του NATO και την απόκτηση μεμονωμένα αυξημένης επιχειρησιακής ετοιμότητας/αυτονομίας, οδηγεί στον παραγκωνισμό της ανεξαρτησίας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, σε αντίθεση με την ενίσχυση της αμερικανικής, με έλλογο απότοκο την απομάκρυνση της Ένωσης από τον στόχο της στρατηγικής της αυτονομίας (Fiott, 2018, 7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Κριτική Προσέγγιση της ενωσιακής πολιτικής ως προς την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης και των μεταναστευτικών ροών από την Μέση Ανατολή. Είναι ζητήματα Υψηλής Πολιτικής ή ασφαλειοποίησης στο πλαίσιο της Στρατηγικής Ασφαλείας της ΕΕ;

Γ1. Οι έννοιες της «ασφαλειοποίησης» (“securitization”) και της «πλαisiώσης της απειλής» (“framing”) και η σύνδεση μεταξύ του μεταναστευτικού ζητήματος στην Ευρώπη με τον σεβασμό των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11ης Σεπτεμβρίου στις Ηνωμένες Πολιτείες υπήρξαν το ορόσημο της αλλαγής στον τομέα της ασφάλειας, καθώς η σύνδεση μεταξύ της (κρατικής) ασφάλειας και της μετανάστευσης ήρθε στο προσκήνιο με αρνητικό πρόσημο, καθώς ανέδειξε την αντίθεση ανάμεσα στο κυριαρχικό δικαίωμα ενός κράτους να ελέγξει τα σύνορά του και στις προβλέψεις της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι οποίες ισχύουν *erga omnes* και δεν περιορίζονται σε κάποια συγκεκριμένη κρατική οντότητα. Η παραπάνω αντίθεση είναι γνωστή ως το «φιλελεύθερο παράδοξο», το οποίο έχει πρακτικές συνέπειες στον ορισμό του τι συνιστά απειλή για ένα κράτος, στην θέσπιση των νόμων για την ασφάλεια και στην παραγωγή των σχετικών δημόσιων πολιτικών, όπου παρατηρείται μια έντονη προστριβή μεταξύ της ανθρωποκεντρικής έννοιας της ασφάλειας και της παραδοσιακής κρατοκεντρικής έννοιας αυτής, στην οποία οι φιλελεύθερες πολιτικές αξίες έρχονται σε αντίθεση με τις πολιτικές ασφαλειοποίησης των κυβερνήσεων (Torulli, 2016, 88).

Πιο συγκεκριμένα, τα μεγάλα τρομοκρατικά χτυπήματα στις δυτικές μητροπόλεις του Λονδίνου, της Νέας Υόρκης, της Μαδρίτης στις αρχές του αιώνα, οδήγησαν σε περαιτέρω διαφοροποίηση των εννοιών της ασφάλειας και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (τα οποία σχετίζονται με την μετανάστευση), καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αναγνώρισε την νομιμότητα της αυτοάμυνας (των κρατών) απέναντι στις νέες απειλές, προερχόμενες από μη-κρατικούς δρώντες, εξουσιοδοτώντας για πρώτη φορά μέτρα εκτάκτου χαρακτήρα, χαρακτηρίζοντας την τρομοκρατία ως «την σοβαρότερη απειλή για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια» (Rychnovská, 2014, 10). Αυτή η νέα πραγματικότητα αύξησε την ανασφάλεια στα κράτη σχετικά με τις επιπτώσεις της τρομοκρατίας τόσο σε επίπεδο κουλτούρας, λόγω

της πρόσληψης του αποτροπιασμού των πράξεών της από την κοινωνία, όσο και σε επίπεδο διατήρησης της δημόσιας τάξης, ωθώντας τις κυβερνήσεις στην υιοθέτηση αυστηρότερων μέτρων ελέγχου των συνόρων, εγκαταλείποντας την παραδοσιακή στρατιωτική προσέγγιση της ασφάλειας της ψυχροπολεμικής εποχής (Torulli, 2016, 87).

Κατά συνέπεια, σε αυτό το πλαίσιο το 1995 ο Ole Waever, θεωρητικός της κριτικής Σχολής της Κοπεγχάγης εισήγαγε την έννοια της *ασφαλειοποίησης*, αμφισβητώντας την υλιστική-κρατοκεντρική προσέγγιση της ασφάλειας, ορίζοντάς την ως «την κατασκευή της έννοιας της ασφάλειας μέσα από υποκειμενικούς κανόνες, οι οποίοι εξυπηρετούν τους πολιτικούς σκοπούς των συγκεκριμένων πολιτικών δρώντων που τους διατυπώνουν, κανόνες οι οποίοι αποτελούν *γλωσσικές πράξεις/speech acts*, οι οποίες συνθέτουν τον *λόγο/discourse* που καθορίζει την πραγματικότητα, δηλαδή το τι συνιστά απειλή για την ασφάλεια μιας κοινωνίας», μέσα από τέσσερα, σύμφωνα με τον Waever, στάδια (Torulli, 2016, 87):

- Την παρουσίαση μιας οντότητας (λ.χ. μετανάστες) ως απειλής για το αντικείμενο αναφοράς (λ.χ. κράτος υποδοχής)
- Την χρήση της πειθούς για τον καθορισμό της υπαρξιακής απειλής στο απευθυνόμενο κοινό
- Την λήψη έκτακτων μέτρων από τον διαμορφωτή της ασφαλειοποίησης, τα οποία αν νομιμοποιηθούν από το κοινό αναφοράς/κοινή γνώμη οδηγούν σε επιτυχία της διαδικασίας και στην «απο-ασφαλειοποίηση» του φαινομένου σε επίπεδο πολιτικού λόγου.

Κατά αυτόν τον τρόπο, στην διαδικασία καθορισμού της ασφάλειας, οι γλωσσικές πράξεις δημιουργούν έναν δημόσιο λόγο, ο οποίος αφενός αντικατοπτρίζει την αντίθεση του υποκειμένου αναφοράς σε σχέση με το Άλλο, συνδέοντας τις εσωτερικές πηγές ανασφάλειας με τις εξωτερικές απειλές, συνθέτοντας κατ'επέκταση την πραγματικότητα που καλείται να εξυπηρετήσει, στην περίπτωση των μεταναστών και των προσφύγων (ως το Άλλο), μέσω της αρνητικής ταύτισής τους με τις πράξεις βίας, της προβολής της αντίθεσής τους με την θετική απεικόνιση του υποκειμένου αναφοράς και εν τέλει με την λήψη μέτρων ασφαλειοποίησής τους (Torulli, 2016, 87). Έτσι, σύμφωνα με την Σχολή της Κοπεγχάγης, όλα τα ζητήματα ασφαλείας αποτελούν κατασκευές του ασφαλειοποιητικού λόγου, ο οποίος τείνει προς την υπερβολικά αρνητική απεικόνιση, με αποτέλεσμα όπως υποστηρίζει ο Barry Buzan, παρατιθέμενος στην Torulli (2016, 87–88) «την δυσκολία εκτίμησης σχετικά με το τι αποτελεί πραγματική προτεραιότητα για μια πολιτική ασφαλείας, καθώς χρειάζεται ένας πιο αντικειμενικός δείκτης, τον οποίον μέχρι στιγμής καμία θεωρία ασφαλείας δεν έχει καθορίσει», επαληθεύοντας την γλωσσολογική φύση του ασφαλειοποιητικού λόγου.

Υπό διαφορετικούς όρους, το κρίσιμο ερώτημα που συνδέεται με την ασφαλειοποίηση είναι το ποιες είναι οι κοινωνικές συνθήκες και οι οριζόμενες προκείμενες της ασφάλειας από τον πομπό της ασφαλειοποίησης, οι οποίες δημιουργούν τις απειλές (Rychnovská, 2014, 14). Ειδικότερα, η συγγενής θεωρία της *πλαισίωσης των απειλών/framing* διατείνεται την στενή σύνδεση του πομπού, του δέκτη–απευθυνόμενου κοινού και της κουλτούρας στην διαδικασία εννοιολόγησης της απειλής, υποστηρίζοντας ότι «τα πλαίσια αποτελούν συστήματα αντίληψης της πραγματικότητας που δομούν τις πολιτικές αποφάσεις μιας κοινωνίας, εξηγώντας τα συλλογικά νοήματα που παράγονται διαλεκτικά, εντοπίζοντας την δυναμική της αποδοχής του εκάστοτε κοινού και την ενσωμάτωση του διαλόγου για την ασφάλεια στο πλαίσιο της εκάστοτε διαλεκτικής συνδιαλλαγής (Rychnovská, 2014, 15). Έτσι, η ανάλυση της πλαισίωσης των απειλών, δύναται να αποδομήσει τις σύνθετες διαλεκτικές διαδικασίες μεταξύ πολλών κοινωνικών δρώντων και να αναλύσει ξεχωριστά τις μικρές διεργασίες που αποδίδουν σε μια απειλή τα εκάστοτε χαρακτηριστικά της, όπως το ποιος την προκαλεί και πόσο αυστηρά μέτρα απαιτεί η αντιμετώπισή της (Rychnovská, 2014, 16).

Στο επίπεδο της ΕΕ, φαινόμενα ασφαλειοποίησης μπορούν να εντοπιστούν σε έγγραφα του Συμβουλίου ήδη από το 1968 όταν διαφοροποιήθηκε το καθεστώς των πολιτών των τότε Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από αυτό των μη–κοινοτικών πολιτών, ενώ πιο πρόσφατα, τα συμπεράσματα της Διάσκεψης της Σεβίλλης του 2004, διατυπώνουν «την δυνατότητα της ΕΕ να αντιμετωπίσει την παράνομη μετανάστευση», με την χαρακτηριστική οδηγία του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές για το καθεστώς των πολιτών τρίτων κρατών να υπογραμμίζει ότι «τα κράτη–μέλη δύνανται να ανακτήσουν ή και να αρνηθούν το καθεστώς του πρόσφυγα σε άτομο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, να θεωρηθεί κίνδυνος για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους», κατά καταφανή παραβίαση της Συνθήκης της Γενεύης του 1951 (Torulli, 2016, 89). Έτσι, παρά την εκχώρηση αρμοδιοτήτων από τα κράτη–μέλη στην Ένωση για την χορήγηση ασύλου, από το 1997, παρατηρείται η διατήρηση της νομοθετικής πρωτοβουλίας στον εν λόγω τομέα στις εθνικές κυβερνήσεις, με την Γαλλία και την Γερμανία να αρνούνται την εμπλοκή της ΕΕ, γεγονός που δυσκολεύει τον έλεγχο της εφαρμογής του ανθρωπιστικού δικαίου στις εθνικές μεταναστευτικές πολιτικές. Στα παραπάνω εμπόδια θα μπορούσε να προστεθεί και η ασάφεια των διεθνών κειμένων προστασίας, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, η οποία στο άρθρο 14 παράγραφος 1 αναγνωρίζει το δικαίωμα «στην αναζήτηση ασύλου σε περίπτωση δίωξης», χωρίς, ωστόσο, να το εξασφαλίζει ως υποχρέωση του εκάστοτε κράτους (Torulli, 2016, 90). Σε τελική ανάλυση, παρατηρείται πως η διακρατική συνεργασία σε ζητήματα που άπτονται της εθνικής

ασφάλειας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθίσταται αρκετά δύσκολη, καθώς τα κράτη προτιμούν να αντιμετωπίζουν την μετανάστευση ως εξωτερικό κίνδυνο (risk), επενδύοντας στο να καταστήσουν τα σύνορά τους απροσπέλαστα, παρά να εφαρμόσουν πιο σύνθετους και κοστοβόρους ελέγχους σε άτομα που κατορθώνουν να εισέλθουν στο έδαφός τους.

Γ2. Η Ευρωπαϊκή αντιμετώπιση της μεταναστευτικής/προσφυγικής κρίσης του 2015 και της εντεινόμενης ριζοσπαστικοποίησης

Η μεταναστευτική–προσφυγική κρίση του 2015, με την αίτηση άνω του 1.200.000 ατόμων για την χορήγηση ασύλου από τα κράτη–μέλη της ΕΕ και την άφιξη περίπου μισό εκατομμυρίου ατόμων την επόμενη χρονιά, προκάλεσε κλυδωνισμούς τόσο στην Ένωση όσο και στις εθνικές τάξεις των μελών της, λόγω της γενικότερης εντύπωσης της ανικανότητας αμφοτέρων να διαχειριστούν μια τόσο έντονη μεταναστευτική εισροή, υπό τον κίνδυνο της προσχώρησης σε αυτήν ισλαμιστικών τρομοκρατικών πυρήνων, έχοντας ως αποτέλεσμα την ενδυνάμωση των αντι–μεταναστευτικών και τοπικιστικών πολιτικών δυνάμεων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες (Jones et al. 2017, 2–3). Ειδικότερα, ήδη από το 2013, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες υπολόγιζε πως οι εκτοπισμένοι του διετούς τότε Συριακού Εμφυλίου ανέρχονταν σε άνω του ενός εκατομμυρίου στις όμορες χώρες, πραγματικότητα η οποία έγινε αντιληπτή την επόμενη χρονιά στην ΕΕ, με την υποβολή άνω των 500.000 πρωτογενών αιτημάτων χορήγησης ασύλου (Jones et al. 2017, 3). Η όξυνση του ζητήματος το 2015, επήλθε μέσω της καταγραφής μιας άνευ προηγουμένου παράνομης διάσχισης των θαλασσίων συνόρων Ελλάδας–Τουρκίας στο Αιγαίο, η οποία έφτασε τις 885.400 αφίξεις προσφύγων και μεταναστών στην ελληνική επικράτεια, κυρίως Σύρων, Αφγανών και Ιρακινών, με στόχο την περαιτέρω προώθησή τους στις χώρες της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης, κυρίως στην Γερμανία (Jones et al. 2017, 4). Έτσι, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το ζήτημα των ανεξέλεγκτων εισροών από τον επονομαζόμενο «Διάδρομο της Ανατολικής Μεσογείου», τον Μάρτιο του 2016, η ΕΕ ήρθε σε συμφωνία με την Τουρκία, την κυριότερη χώρα διέλευσης των μεταναστών, δεσμευόμενη να αποδώσει τρία δισεκατομμύρια ευρώ στην Άγκυρα για την υποστήριξη των μεταναστευτικών της πολιτικών και να αναθερμάνει τις ενταξιακές της διαπραγματεύσεις, με κυριότερο διακύβευμα την κατάργηση της visa για τους Τούρκους πολίτες στην επικράτεια της ΕΕ (Jones et al. 2017, 4). Η συμφωνία, ιδιαίτερα προέβλεψε την μετεγκατάσταση ενός Σύρου πρόσφυγα από την Τουρκία για κάθε μετανάστη που έχει διασχίσει παράτυπα τα σύνορα της ΕΕ και

επιστρέφεται στην παραπάνω, σύστημα, το οποίο όμως δεν λειτούργησε στην πράξη, λόγω της πολιτικής απόκλισης της Άγκυρας από την ευρωπαϊκή της προοπτική και την αναξιοπιστία των Βρυξελλών στην δέσμευσή τους για την άρση της τουρκικής visa, έχοντας στην πράξη πενιχρά αποτελέσματα καθώς το 2016 οι παράτυπες εισροές από τα ελληνοτουρκικά σύνορα αυξήθηκαν κατά 30.000 σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Σε γενικότερο επίπεδο, η κρίση του 2015 επιβεβαίωσε τις αδυναμίες του Κοινού Συστήματος Ασύλου, οι διεργασίες για το οποίο είχαν εκκινήσει το 1999 και το οποίο κλήθηκε να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στα διαφορετικά εθνικά στάνταρ, τις συμβατικές διεθνείς δεσμεύσεις των κρατών-μελών για την μετανάστευση και την ελευθερία κίνησης των προσώπων στον Χώρο Σένγκεν. Ειδικότερα, οι προσπάθειες συντονισμού των πολιτικών ασύλου των μελών της ΕΕ, εκφράστηκαν από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 με την εφαρμογή της Σύμβασης του Δουβλίνου, η οποία ανανεώθηκε σε Δουβλίνο II και III το 2003 και το 2013, αντίστοιχα, η οποία προβλέπει τον αποκλεισμό της υποβολής πολλαπλών αιτήσεων ασύλου σε διαφορετικά κράτη-μέλη, αλλά μόνο στο συμβαλλόμενο κράτος πρώτης υποδοχής, το οποίο είναι αποκλειστικά υπεύθυνο για την εξέτασή τους (Jones et al. 2017, 6). Στο πλαίσιο διαχείρισης της μεταναστευτικής κρίσης του 2015, πέραν της προαναφερόμενης «ανάθεσης» (“outsourcing”) της διαχείρισης του διαδρόμου της Ανατολικής Μεσογείου εκτός των ενωσιακών συνόρων, στην Άγκυρα, έχει υποστηριχθεί πως η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης επήλθε μέσα από την επιλογή των κρατών-μελών να την πλαισιώσουν μέσα στις Διαδικασίες του Δουβλίνου, επιρρίπτοντας ουσιαστικά το βάρος στα παραμεθόρια κράτη-μέλη (κυρίως Ελλάδα και Ιταλία) και λαμβάνοντας έκτακτα μέτρα, όπως οι έλεγχοι διαβατηρίων και η θωράκιση των χερσαίων συνόρων, προκειμένου να καταστεί αδύνατη η δευτερογενής μετανάστευση, με στόχο την εύρυθμη λειτουργία της ζώνης Σένγκεν (Jones et al. 2017, 6–7).

Σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών, πέραν των Συμβάσεων του Δουβλίνου, στο πλαίσιο της οδηγίας του 2001 για την προσωρινή προστασία σε έκτακτες συνθήκες μαζικής εισροής ατόμων, έχει προωθηθεί η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού συστήματος καταγραφής αποτυπωμάτων EURODAC και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Συνόρων και Ακτοφυλακής FRONTEX, από κοινού με την επιλογή της Επιτροπής για την χρήση «προσωρινών δομών ταυτοποίησης και υποδοχής/hot spots» κυρίως σε Ελλάδα και Ιταλία, οι οποίες ωστόσο, μπορούν να λειτουργήσουν μόνο συμπληρωματικά στην διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων (Jones et al. 2017, 7–8). Η πρόταση της Επιτροπής το καλοκαίρι του 2015 για ένα προσωρινό Ευρωπαϊκό Σχέδιο Μετεγκατάστασης περιέλαβε τέσσερις παράγοντες διαμοιρασμού των μεταναστευτικών βαρών: την δυνατότητα απορρόφησης των προσφύγων

επί την πληθυσμιακή βάση και το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του κράτους-μέλους, την επίδοσή του την περίοδο 2010–2014 στην έγκριση αιτήσεων άσυλου και το ποσοστό ανεργίας (Jones et al. 2017, 7–8).

Ωστόσο, παρά τις παραπάνω προσπάθειες λήψης έκτακτων μέτρων, οι ευρωπαϊκές ανησυχίες για την δημιουργία ομάδων παλινοστούντων μαχητών από το Ισλαμικό Κράτος (ΙΚ), από το 2014, με σκοπό την εκτέλεση χτυπημάτων σε ευρωπαϊκό έδαφος, επιβεβαιώθηκαν με τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Παρίσι στις 15 Νοεμβρίου του 2015 με 133 θύματα και στις Βρυξέλλες στις 22 Μαρτίου του 2016 με 32 θύματα και πάνω από 300 τραυματίες (Crone et al., 2017, 24–25). Συγκεκριμένα, υπολογίζεται πως περίπου 27.000 «ξένοι μαχητές», εκ των οποίων σχεδόν το ένα τρίτο υπολογίζεται πως έχουν ευρωπαϊκά διαβατήρια, κυρίως από το Ηνωμένο Βασίλειο, την Γερμανία και την Γαλλία, ταξίδεψαν και ριζοσπαστικοποιήθηκαν στο Ιράκ και στην Συρία από το ΙΚ και προσπάθησαν να επανέλθουν στην Ευρώπη εκμεταλλευόμενοι τις δυσκολίες ταυτοποίησης που ενέτεινε η κρίση του 2015 και τα πλαστά ή κλεμμένα συριακά ή ευρωπαϊκά διαβατήρια τα οποία τους εξασφάλισε η τρομοκρατική οργάνωση, προκειμένου να αποφύγουν την ταυτοποίησή τους από την EUROPOL ως ριζοσπαστικοποιημένων ισλαμιστών και να παρουσιαστούν ως αιτούντες άσυλο, με την σχετική ετήσια έκθεση για τις απειλές της Frontex του 2016, να επιβεβαιώνει τα παραπάνω και να αναγνωρίζει την ανάληψη έκτακτων ασφαλειοποιητικών μέτρων από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στον έλεγχο των συνόρων (Crone et al., 2017, 24–25). Στην περίπτωση των τρομοκρατικών χτυπημάτων σε Παρίσι και Βρυξέλλες, πέντε από τους δράστες ήταν Γάλλοι και Βέλγοι πολίτες οι οποίοι είχαν σταλεί από τον γαλλόφωνο τρομοκρατικό πυρήνα στην πόλη της Raqqa στην Συρία, χρησιμοποιώντας πλαστά συριακά διαβατήρια για να μεταβούν από την Τουρκία, στην Ελλάδα κι έπειτα εκμεταλλευόμενοι το άνοιγμα του Βαλκανικού Διαδρόμου για τρία εικοσιτετράωρα τον Αύγουστο του 2015, να φτάσουν από την Βόρεια Μακεδονία στην Αυστρία και έπειτα στην Γερμανία (Crone et al., 2017, 27). Σε αυτό το πλαίσιο, είναι χαρακτηριστικό πως ο ίδιος ο επικεφαλής του παραπάνω τρομοκρατικού δικτύου, ο Abdelhamid Abaaoud ταξίδεψε το καλοκαίρι του 2015 από την Συρία, διασχίζοντας τα ελληνοτουρκικά σύνορα και τον Βαλκανικό Διάδρομο, ενώ οι δύο βομβιστές του Stade de France είχαν καταγραφεί ως αιτούντες άσυλο στο ελληνικό νησί της Λέρου κι έπειτα παραλήφθηκαν από τον υπεύθυνο για τον εξοπλισμό της οργάνωσης Salah Abdeslam, ο οποίος τους χορήγησε πλαστά βελγικά έγγραφα ταξιδεύοντας από την βάση του στις Βρυξέλλες, μία φορά στην Γερμανία και πολλαπλές φορές στην Ουγγαρία, λίγο πριν τις τρομοκρατικές επιθέσεις το φθινόπωρο του 2015 (Crone et al, 2017, 27–28).

Έτσι, η παραπάνω πραγματικότητα φανερώνει πως η πλειοψηφία των Ευρωπαίων τζιχαντιστών δεν ήταν πεπειραμένοι ισλαμιστές μαχητές αλλά νέοι άνδρες οι οποίοι στερούνταν ταυτοτικής ενσωμάτωσης στις δυτικές κοινωνίες όπου γεννήθηκαν και μεγάλωσαν, με τα κυριότερα κίνητρα για την ριζοσπαστικοποίησή τους να είναι (Martins, 2018, 3):

- η προστασία του σουνιτικού πληθυσμού της Μ. Ανατολής και ιδιαίτερα της Συρίας, από το μπααθικό καθεστώς, στις πρώτες φάσεις του συριακού εμφυλίου την περίοδο 2012–2013
- η ταύτιση με την «αντι–δυτική (αντι–)κουλτούρα του θρησκευτικού πολέμου/τζιχάντ» ως παράγοντα ταύτισης και ενσωμάτωσης
- η ταύτιση με τον εν γένει ριζοσπαστικό ισλαμισμό και με τους αντίστοιχους θρησκευτικούς ηγέτες, ως επιθυμία για ένταξη σε μία ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα.

Αυτά τα κίνητρα μπορούν να αναλυθούν περαιτέρω, ως μία έλλογη κατάσταση που προκύπτει ως απότοκο της περιθωριοποίησης των ισλαμικών κοινοτήτων στις δυτικές κοινωνίες, με τρεις συνιστώσες (Jones et al., 2017, 12):

- της δυσαρέσκειας των ατόμων σε προσωπικό επίπεδο
- της απροθυμίας των κοινοτήτων, λόγω μη–συμπερίληψης, να αναφέρουν τα περιστατικά της ριζοσπαστικοποίησης σε πρώτο βαθμό
- της «νομιμοποιητικής» δυνατότητας του θρησκευτικού φονταμενταλισμού ως προς τις εξτρεμιστικές πρακτικές.

Υπό αυτό το πρίσμα, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική του 2005 για την Αντιμετώπιση της Τρομοκρατίας, που με μικρές αναθεωρήσεις ισχύει μέχρι σήμερα, «εστιάζει στον τομέα της πρόληψης και της αντι–ριζοσπαστικοποίησης, για την αποτροπή των ευάλωτων κοινωνικά ατόμων να στραφούν στην τρομοκρατία και την πρόληψη της ανάδειξης νέων γενεών τρομοκρατών, παρά στην πρόληψη των ίδιων των τρομοκρατικών χτυπημάτων εν γένει» (Martins, 2018, 9–10). Κατά αυτόν τον τρόπο η Ευρωπαϊκή αντιτρομοκρατική Στρατηγική ρίχνει το βάρος στην αντιμετώπιση των μεθόδων προπαγάνδας και στην διασπορά πληροφοριών προσφιλών στην τρομοκρατία, λαμβάνοντας ως σημαντικό παράγοντα την χρήση του Παγκόσμιου Ιστού, «στην προσπάθειά της να αποτρέψει τις μεθόδους παρακίνησης, στρατολόγησης και εκπαίδευσης, μέσω του Ίντερνετ» (Martins, 2018, 10). Πιο συγκεκριμένα, η Στρατηγική του 2005 διατυπώνει τέσσερις διαφορετικές προτάσεις για την αντιμετώπιση του ριζοσπαστικού ισλαμισμού, καθιστώντας ξεκάθαρη την κυριαρχική ευθύνη των κρατών–μελών στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και την αντίστοιχη επικουρική αρμοδιότητα της ΕΕ στον συντονισμό μεταξύ των κυβερνήσεων, στην ανταλλαγή

πληροφοριών και καλών πρακτικών, στην συνεργασία με τρίτα μέρη και στην συμπερίληψη των θρησκευτικών κοινοτήτων (Martins, 2018, 10–11):

1. Πρόληψη του ισλαμικού ριζοσπαστισμού σε ευαίσθητα κοινωνικά περιβάλλοντα όπως τα σχολεία, τα σωφρονιστικά καταστήματα και οι χώροι λατρείας, μέσω της παρεμπόδισης των ριζοσπαστικοποιημένων ατόμων να ταξιδέψουν στις εμπόλεμες ζώνες της Μ. Ανατολής
2. Πρόληψη της εισχώρησης του ριζοσπαστικού ισλαμισμού στις δομές του μετριοπαθούς Ισλάμ, μέσω της συνεργασίας και της ισότιμης εκπροσώπησής του σε επίπεδο ΕΕ
3. Παροχή ισότιμων ευκαιριών και καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της ΕΕ
4. Καλύτερη κατανόηση της ριζοσπαστικοποίησης, μέσω της πρωτογενούς εξέτασης των μουσουλμανικών κοινοτήτων και ατόμων στην Ευρώπη με στόχο «την καλύτερη ανάλυση του φαινομένου και την ανάληψη ανάλογων μέτρων απέναντι στις εντεινόμενες επιθέσεις των τελευταίων ετών».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να απαντήσει στο αν η πολιτική της ΕΕ, μέσα από τα στρατηγικά της κείμενα, μπορεί να προσφέρει τις απαιτούμενες λύσεις για την αντιμετώπιση των «νέων» απειλών της ριζοσπαστικοποίησης–τρομοκρατίας και της διαχείρισης των ανεξέλεγκτων μεταναστευτικών και προσφυγικών εισροών από την περιοχή της Μ. Ανατολής και στο κατά πόσο η πολιτική που ακολουθήθηκε από την ΕΕ σε αυτούς τους τομείς ασφαλείας, εξυπηρέτησε τον υψηλό πολιτικό της στόχο, της επίτευξης μίας στρατηγικής αυτονομίας στον σχεδιασμό και κυρίως στην εφαρμογή της ΚΕΠΠΑ. Πιο συγκεκριμένα, η συνεπής ανάπτυξη της ενωσιακής πολιτικής για την σταθεροποίηση της Μ. Ανατολής, ήδη από τα μέσα της Δεκαετίας του 1990, με την Διαδικασία της Βαρκελώνης και η αποφασιστικότητα των μεγάλων κρατών–μελών για τον καθορισμό ενός σημαίνοντα ρόλου για την ΕΕ στο διεθνές σύστημα με την Διακήρυξη– ορόσημο για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας στο Saint Malo το 1998 (Howorth et al., 2009, 15), οδήγησε στην υιοθέτηση της Στρατηγικής του 2003, η οποία σε συνδυασμό με τις πολιτικές εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ κατέληξαν στις ολοκληρωμένες προτάσεις διαχείρισης των μεταναστευτικών ρευμάτων και της αντιμετώπισης των απειλών της τρομοκρατίας από την Μ. Ανατολή, μέσα από τον συντονιστικό ρόλο της ΕΕ προς τα κράτη–μέλη και την εμπέδωση των αξιών της ΕΕ στον τομέα της Εξωτερικής Πολιτικής¹⁵.

Παρόλα αυτά, η ρητή αναφορά του πιο πρόσφατου στρατηγικού κειμένου της ΕΕ, της Στρατηγικής Πυξίδας στην ενεργή διάδραση των δυνάμεων της Κοινής Αμυντικής Πολιτικής με αυτές του ΝΑΤΟ¹⁶, θέτει το αναπόδραστο ερώτημα του κατά πόσο η ΕΕ τηρεί τις προϋποθέσεις επίτευξης της στρατηγικής της αυτονομίας. Αυτό το ερώτημα απαντάται στο δεύτερο κεφάλαιο, όπου συμπεραίνεται πως παρά την διατήρηση του τομέα της ασφάλειας στην σφαίρα της κυριαρχίας των κρατών–μελών της ΕΕ (Palm, 2021, 2–4), η στρατηγική αυτονομία έχει αποκτήσει συγκεκριμένο νόημα στα στρατηγικά κείμενα της ΕΕ, καλύπτοντας μία ευρεία γκάμα στόχων της ΚΕΠΠΑ, πέραν του στενού στρατιωτικού της ορισμού, όπως η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των κρατών της Νότιας Γειτονιάς της και η χρήση της διπλωματίας για την πρόληψη και την επίλυση των διαφορών και των συγκρούσεων, φανερώνοντας, τουλάχιστον, σε πολιτικό επίπεδο, έναν βαθμό στρατηγικής κυριαρχίας της Ένωσης, στο βαθμό που αυτός εξυπηρετεί την πρακτική εφαρμογή της εμπεδωμένης κανονιστικής της ισχύος, μέσα από «την δυνατότητα αυτόνομης δράσης, του

---

¹⁵ ίδια με υποσ. 6,7

¹⁶ ίδια με υποσ. 13

να βασίζεται κάποιος στους δικούς του πόρους στους κρίσιμους στρατηγικά τομείς και να συνεργάζεται με εταίρους όποτε απαιτηθεί» (Palm, 2021, 3–4). Ωστόσο, η επίτευξη της στρατηγικής της αυτονομίας αντιμετωπίζει ορισμένα εμπόδια, τα οποία αφορούν στον πυρήνα τους, την έλλειψη επίσημων περιοδικών συσκέψεων των Υπουργών Άμυνας των κρατών–μελών στις Βρυξέλλες, η οποία υποδαυλίζεται από την έλλειψη μιας κοινής στρατηγικής κουλτούρας καθιστώντας αδύνατη την επίτευξη ομοφωνίας σε περίπτωση ανάληψης κοινής στρατιωτικής δράσης (Brattberg & Valášek, 2019, 11), κατάσταση η οποία επιδεινώνεται από την επιλογή κάποιων κρατών–μελών για την εύκολη πρόσβαση στην αμερικανική στρατιωτική τεχνολογία αιχμής, συνδυαστικά με «το μοίρασμα των βαρών» εντός του NATO και την απόκτηση μεμονωμένα αυξημένης επιχειρησιακής ετοιμότητας η οποία υπονομεύει την ενίσχυση μιας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας (Fiott, 2018, 7). Υπό διαφορετικούς όρους, ενώ σε κανονιστικό επίπεδο, η ΕΕ διαθέτει όλα τα εργαλεία για αυτόνομη δράση στην επιχειρησιακή αντιμετώπιση των νέων απειλών και στην αυτόνομη υποστήριξη των σχετικών αποστολών, η διατήρηση της κρατικής κυριαρχίας στον αμυντικό τομέα, υπονομεύει την συνολική διαδικασία, υπέρ της συνεχιζόμενης πολιτικής εμπλοκής του NATO και της Ουάσινγκτον.

Τέλος, η κριτική προσέγγιση του τρίτου κεφαλαίου μέσα από την παρουσίαση του ορισμού της ασφαλειοποίησης από την Σχολή της Κοπεγχάγης (Topulli, 2016, 87), ως μιας κονστρουκτιβιστικής, κατά Taureck (Baylis, 2013, 333), «θεωρίας της εξασφάλισης», όπου «η απειλή καθορίζεται ως μία γλωσσική πράξη από αυτόν που θεωρεί πως απειλείται υπαρξιακά και ο οποίος διεκδικεί κατά αυτόν τον τρόπο το δικαίωμα σε έκτακτα μέτρα για να εξασφαλίσει την ακεραιότητα των αντικειμένων αναφοράς», διατείνεται ότι στο πλαίσιο διαχείρισης της μεταναστευτικής κρίσης του 2015, πέραν της «ανάθεσης» (“outsourcing”) της διαχείρισης του διαδρόμου της Ανατολικής Μεσογείου εκτός των ενωσιακών συνόρων, στην Άγκυρα, ως ζητήματος διαχείρισης κινδύνου (risk management), έχει υποστηριχθεί πως η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης επήλθε, επίσης, από την επιλογή των κρατών–μελών να την πλαισιώσουν μέσα στις Διαδικασίες του Δουβλίνου, επιρρίπτοντας ουσιαστικά το βάρος στα παραμεθόρια κράτη–μέλη (κυρίως Ελλάδα και Ιταλία) και λαμβάνοντας μέτρα έκτακτης ανάγκης, όπως οι έλεγχοι διαβατηρίων και η θωράκιση των χερσαίων συνόρων, προκειμένου να καταστεί αδύνατη η δευτερογενής μετανάστευση, με απώτερο στόχο την εύρυθμη λειτουργία της ζώνης Σένγκεν (Jones et al. 2017, 6–7). Παρόλα αυτά, η γενικότερη Πολιτική Ασφαλείας της ΕΕ, όπως πλαισιώνεται στην Στρατηγική του 2005 για την Αντιμετώπιση της Τρομοκρατίας και στην προσέγγιση του φαινομένου στα στρατηγικά της κείμενα (βλ. Πρώτο Κεφάλαιο), «εστιάζει στον τομέα της πρόληψης και της

αντι-ριζοσπαστικοποίησης, για την αποτροπή των ευάλωτων κοινωνικά ατόμων να στραφούν στην τρομοκρατία και την πρόληψη της ανάδειξης νέων γενεών τρομοκρατών, παρά στην πρόληψη των ίδιων των τρομοκρατικών χτυπημάτων εν γένει», αποδεικνύοντας την αξιακή σταθερότητα της ΕΕ, η οποία παρά τα προβλήματα ομοφωνίας και εφαρμογής των πολιτικών της στα κυρίαρχα κράτη-μέλη, διατηρεί αμετάβλητο το ανθρωπιστικό της ύφος στα παραγόμενα κείμενα της δημόσιας πολιτικής της, αποφεύγοντας την σύγχυση των υπό εξέταση «νέων απειλών».

Βιβλιογραφία

Βιβλία και Επιστημονικά Άρθρα

Asseburg, M. (2009). European Conflict Management in the Middle East: Toward a More Effective Approach (4–7). Carnegie Endowment for International Peace.

<http://www.jstor.org/stable/resrep12829>

Baylis, J. (2013). Διεθνής και Παγκόσμια Ασφάλεια. στο Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις (333). Επίκεντρο.

Biscop, S. (2019). From Global Strategy to Strategic Compass: Where Is the EU Heading? Egmont Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep21401>

Brattberg, E., & Valášek, T. (2019). European Strategic Autonomy and Its Politics. In EU Defense Cooperation: Progress Amid Transatlantic Concerns (pp. 10–14). Carnegie Endowment for International Peace. <http://www.jstor.org/stable/resrep20973.7>

Cordesman, A. H. (2020). The Greater Middle East: From the “Arab Spring” to the “Axis of Failed States.” Center for Strategic and International Studies (CSIS).

<http://www.jstor.org/stable/resrep25666>

Crone, M., Falkentoft, M. F., & Tammikko, T. (2017). Assumption two: REFUGEE FLOWS AS A BACK DOOR TO EUROPE. In Europe’s Refugee Crisis and the Threat of Terrorism: AN EXTRAORDINARY THREAT? (pp. 23–29). Danish Institute for International Studies.

<http://www.jstor.org/stable/resrep17371.6>

de Castro Sánchez, C. (2017). Security, Migrant Flows, and Terrorism in the European Area of Freedom, Security and Justice. In A. Sroka, F. C.-R. Garrone, & R. D. T. Kumbrián (Eds.), *Radicalism and Terrorism in the 21st Century: Implications for Security* (240–243). Peter Lang AG. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv2t4bgx.15>

Drent, M. (2018). *European strategic autonomy: Going it alone?* Clingendael Institute.

<http://www.jstor.org/stable/resrep21311>

Fiott, D., Alcaro, R., Poitiers, N., Puglierin, J., Weil, P., & Wolff, G. (2021). STRATEGIC SOVEREIGNTY: THREE OBSERVATIONS ABOUT A NEW AND CONTESTED TERM. In D. Fiott (Ed.), *EUROPEAN SOVEREIGNTY: Strategy and interdependence* (pp. 7–15). European Union Institute for Security Studies (EUISS).

<http://www.jstor.org/stable/resrep34007.5>

Fiott, D. (2018). *Strategic autonomy: towards 'European sovereignty' in defense?* European Union Institute for Security Studies (EUISS). <http://www.jstor.org/stable/resrep21120>

Howorth, J., Biscop, S., & Giegerich, B. (2009). The Case for an EU Grand Strategy. In *EUROPE: A TIME FOR STRATEGY* (15–18). Egmont Institute.

<http://www.jstor.org/stable/resrep06669.5>

Jones, W., Teytelbom, A., & Rohac, D. (2017). *Europe's Refugee Crisis: PRESSURE POINTS AND SOLUTIONS*. American Enterprise Institute.

<http://www.jstor.org/stable/resrep03281>

Kiras, J. (2013). Τρομοκρατία και παγκοσμιοποίηση. στο Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις (504-506, 510-514, 517-519). Επίκεντρο

Martins, B. O., & Ziegler, M. (2018). Counter-radicalization as counter-terrorism: the European Union case. *Expressions of radicalization: Global politics, processes and practices*, 321-352.

Palm, T. (2021). *Normative power and EU strategic autonomy* (M. Foulon & J. Thompson, Eds.). Hague Centre for Strategic Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep34841>

Richterová, J., 2015. NATO HYBRID THREATS.

Διαθέσιμο: https://www.researchgate.net/publication/286344092_NATO_Hybrid_Threats.

Rychnovská, D. (2014). Securitization and the Power of Threat Framing. *Perspectives*, 22(2), 9–31. <http://www.jstor.org/stable/24625251>

Sheeman, M. (2013). Ο μεταβαλλόμενος χαρακτήρας του πολέμου. στο Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις (313-317). Επίκεντρο.

Stemmann, J. (2006). Middle East Salafism's influence and the radicalization of Muslim communities in Europe. Middle East Review of International Affairs, 10(3), 1-14.

Strazzari, F., & Stambøl, E. M. (2015). We Saw it Coming: Jihadist Terrorism, Challenges for the European Union. Norwegian Institute of International Affairs (NUPI).

<http://www.jstor.org/stable/resrep07984>

Topulli, E. (2016). Securitization of migration and human rights in Europe. European Journal of Multidisciplinary Studies, 1(5), (86-92).

Ντόκος, Θ. Π. & Τσάκωνας, Π. Ι., 2019. Ο ΔΡΟΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΜΑΣ: Οδικός Χάρτης Εθνικής Ασφάλειας για την Ελλάδα του Μέλλοντος (17-26) 1η Έκδοση επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ

Πρωτογενείς Πηγές

A Strategic Compass for Security and Defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security.

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

European External Action Service-EEAS Press Team, 2018. A Europe that Protects: Countering Hybrid Threats, Διαθέσιμο:

https://eeas.europa.eu/topics/security-defence-crisis-response/46393/europe-protects-countering-hybrid-threats_en

Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy.

https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en

United Nations Development Programme (UNDP), 1994. HUMAN DEVELOPMENT REPORT, Διαθέσιμο:

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf

UN for Refugees and Migrants. (n.d.). Definitions | Refugees and Migrants. Refugees and Migrants. <https://refugeesmigrants.un.org/definitions>

United Nations Office on Drugs and Crime. (n.d.). *Counter-Terrorism Module 2 Key Issues: Radicalization & Violent Extremism*. UNODC.

<https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-2/key-issues/radicalization-violent-extremism.html>